

G. Louckes
G. Louckes
J. Louckes

STAF BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN
CENTRAAL BUREAU MILITAIRE OPLEIDING

ONTWERP-VOORSCHRIFT
TROPENZAKBOEK
VOOR DEN SOLDAAT

No. 1578

AANSCHRIJVING BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN d.d. 11 SEPT. 1945

©R. Marnette

STAF BEVELHEBBER
NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN
CENTRAAL BUREAU MILITAIRE OPLEIDING

ONTWERP-VOORSCHRIFT
TROPENZAKBOEK VOOR DEN SOLDAAT

No. 1578

AANSCHRIJVING BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN
DD. 11 SEPTEMBER 1945

INHOUD

	Blz.
Voorwoord.....	4
I. Elementaire Tropenhygiëne	5
Tabel van Infectie Ziekten	23
II. Omgang met den Indonesiër	25
III. Maleisch	33
Index Elementaire Tropenhygiëne	61

STAF BEVELHEBBER NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN

DE BEVELHEBBER

NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN

*heeft goedgevonden vast te stellen het bij deze
beschikking behorende Ontwerp-voorschrift*

„TROPENZAKBOEK VOOR DEN SOLDAAT”

Te Velde, 11 September 1945

*Voor den Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten,
De Chef Staf,*

P. L. G. DOORMAN

VOORWOORD

De uitzending naar NEDERLANDSCH-INDIE van onderdeelen der Koninklijke Landmacht, die oorspronkelijk niet voor den dienst in de Tropen bestemd waren, maakte het noodzakelijk aan deze troepen wenken en raadgevingen te geven op het gebied van „tropische hygiëne” (met inbegrip van het gedrag in de tropen), „omgang met inheemschen” en „kennis van het Maleisch”.

Naast te geven cursussen werd de oplossing gevonden in de samenstelling van het Ontwerp-voorschrift „Tropenzakboek voor den soldaat”, hetwelk, uitgereikt aan alle officieren, onderofficieren en manschappen, een beknopt en eenvoudig naslagwerkje bedoeld te zijn.

Te Velde, 3 September 1945.

I. ELEMENTAIRE TROPENHYGIENE

*Goede gezondheid maakt het verblijf in
de Tropen tot een groot voorrecht!*

Inleiding.

De mensch voert onbewust een voortdurenden strijd met de „oneindige macht van het onzienbare kleine”. Hij is omgeven door — en de drager van — uiterst kleine levende wezentjes, die behooren tot het plantenrijk en het dierenrijk; zij voeden en vermeerderen zich ten koste van hun gastheer, zooals hun algemeene naam, nl. „para-sieten” aanduidt (para = bij; sitos = spijs; lett. mee-eter). Er zijn schadelijke en onschadelijke parasieten.

Gewoonlijk merkt men niets van hun aanwezigheid, maar op een gegeven oogenblik worden we gewaarschuwd door jeuk, pijn, huidverkleuring, onwel zijn, dat *ziekteverwekkende* parasieten kans hebben gezien de barrière, die gevormd wordt door de huid en de slijmvliezen, te doorbreken, hetzij door een ontstaan defect (wond), hetzij dat de parasiet zich door de huid of het slijmvlies heeft geboord en zich er heeft genesteld.

Groote dierlijke parasieten zijn bv. ingewandswormen. Zij vormen een *afzonderlijke groep*.

Onder de huid of het slijmvlies verzamelt zich ter plaatse van de „invasie” der parasieten, als door een hogere macht gealarmeerd, het leger der *witte* bloedlichaampjes, (die in het bloed ten getale van ± 8000 per mm^3 aanwezig zijn) en die zich van de binnengedrongen vijanden trachten meester te maken. Die strijd kan over het geheele lichaam worden geleverd. De parasieten scheiden vergiftige stoffen af, *toxines* genaamd, waaraan de patiënt kan sterven. Die stoffen circuleeren opgelost in het bloed en de lymphe scheidt stoffen af, die weer de toxines onwerkzaam maken. Het is nu maar de vraag, wie de sterkste is in dien voortdurenden strijd, de parasiet met zijn toxines, of het lichaam met zijn witte bloedlichaampjes en de bloedwei = lymphe, waarin de *anti-toxines* zijn opgelost. Dat de strijd onder het optreden van *koortshitte* geleverd kan worden weet ieder uit ervaring.

Plantaardige parasieten, waarmee het menschelijk lichaam te maken heeft in diens strijd om het bestaan, noemen wij „bacteriën” = bacillen = staafjes, dierlijke: „protozoën”, of oerdiertjes.

Een typhus-bacil heeft een lengte van 1 à 2 duizendste mm, een cholera-bacil is anderhalf duizendste mm lang. Witte bloedlichaampjes meten in doorsnee ± 10 duizendste mm, iets groter of kleiner, zij veranderen heel gemakkelijk van vorm en kunnen zich zelfstandig overal heen en overal in bewegen.

Naast de bacteriën zijn er ook *schimmels*, die den mensch als voedselleverancier gebruiken.

1. Alleen zij, die na een deskundig geneeskundig onderzoek lichamelijk en geestelijk geschikt zijn bevonden voor een langdurig verblijf in de Tropen, kunnen daarheen worden gedirigeerd met betrekkelijk groote zekerheid, dat zij bestand zullen zijn tegen de vermoeienissen en gevaren, verbonden aan de taak die hen wacht. Bij het geneeskundig onderzoek wordt tevens beoordeeld de geschiktheid voor bepaalde betoepen of functies. Iemand kan tijdelijk ongeschikt worden geacht, maar na eenigen tijd toch nog geschikt worden verklaard, wanneer aan bepaalde voorwaarden kan worden voldaan (voeding, kleine chirurgische verbeteringen van lichte afwijkingen, het in orde brengen van het gebit etc.).

2. De Archipel ligt in het *moesson-gebied* (moesson naar het Arabisch *mausim* = seizoen). Droge oost-moesson met veel wegensstof en natte west-moesson wisselen elkaar af. De naam oost-(west-)moesson duidt de windrichting in het seizoen aan. De overgang heet kentering. Het verschil in de moessons is ten zuiden van den evenaar duidelijker dan ten noorden. Het verschil is in de vlakte duidelijker dan in de bergen, waar het ook tijdens den oost-moesson geweldig kan plasregenen, gepaard met donderbuien. De meeste regen valt in December, Januari en Februari. Van de hoeveelheid water, die de rivieren plotseling moeten afvoeren, krijgt men bij het zien van den „bandjirende” stroom een goed begrip. Bij het overtrekken van een kali (rivier) wordt met de mogelijkheid van een optredende bandjir rekening gehouden.

3. Droogte en regen beïnvloeden in hooge mate het ontstaan van ziekten. In den regentijd vermindert het aantal infectieziekegevallen. De jaarlijksche regenval is minstens 1 meter, over het grootste gebied 2 meter, in de bergen soms 3 meter. De kentering in October en November kenmerkt zich door een drukkende afmattende atmosfeer en veel onweders.

4. Practisch onderscheiden wij een warm klimaat (vlakte-klimaat): hooge temperatuur (25° — 28° C.), groote vochtigheidstoestand, zwakke winden, nu en dan plasregens, lokaal soms heftige winden; en een koel klimaat (Bandoeng, Tjmahi, Soekaboemi, Tosari op Sumatra, Fort de Kock, Bratagi).

Aan de kust zorgen de land- en zeewinden voor eenige temperatuurswisseling. Zeewind heet, landwind koel! De zeewind 's morgens 10 uur tot 's middags; de landwind 's avonds tot 's morgens 8 uur. De nachttemperatuur verschilt met de dagtemperatuur enkele graden. In de bergen kan het soms koud zijn. De temperatuur wordt bij iedere duizend meter stijging $5\frac{1}{2}^{\circ}$ lager. Kleeding!

5. De vochtige hitte in de Tropen maakt, dat hooge eischen worden gesteld aan de warmtereguleering van het lichaam, door sterke

zweetafscheiding. Hoe droger de lucht, hoe beter de hitte te verdragen. Woningen met „airconditioning” zullen in de toekomst het verblijf in Indië kunnen veraangamen.

Lichaamsbeweging en sport worden, mits verstandig uitgevoerd, goed verdragen en moeten worden bevorderd. Rustperioden moeten er zijn. Voor *zonnesteek* behoeft men niet te vreezen: hij komt veel minder voor, dan men zou denken; een enkele keer op marsch een „*hitteberoerte*”, bij bedekte lucht.

6. Overal, maar in het bijzonder in de Tropen, moet men twee hoofdzaken bij de levenswijze in acht nemen: matigheid en reinheid. Dank zij de betere hygiënische maatregelen en den vooruitgang der medische wetenschap heeft de vroeger veel gehoorde uitspraak: „men wandelt niet ongestraft onder de palmen”, veel van haar ernst verloren. Men wake tegen verleiding!

7. Langzamerhand heeft men wel de overtuiging gekregen, dat bepaaldelijk in de Tropen *alcoholgebruik* zeer beperkt moet worden. Onmatigheid in eten en overmatigheid in alcoholgebruik, bekorten den levensduur. Alcoholgebruik doet de remmen tegen verleiding wegvallen, met al de gevolgen van dien.

In vroeger jaren sprak men wel van het „*musketenvestje*”, waarmee bedoeld werd, het gebruik van jenever om het steken van musketen op wacht of in hinderlaag, in moerassig gebied, in de rimboe, minder hinderlijk te maken. Dit bestaat nu alleen nog maar bij overleveringen.

8. *Muskieten en malaria.*

Het ziekte- en sterftecijfer aan „*malariakoorts*en” is in de Tropen nog altijd hoog; het is belangrijk verminderd door kennis van de eigenschappen en levensgewoonten der musketen, die met absolute zekerheid overbrengers zijn van malaria, welke wetenschap de middelen ter bescherming en ter behandeling aanwijst. De muskiet, die de malaria overbrengt, heet *anopheles*, d. i. de „*nietsnutter*”, de „*onheilzame*”. Zoo heet het geslacht tenminste. Er zijn talrijke soorten met bepaalde levenswijzen, bv. samenhangend met temperatuur en broedplaats; schaduw of zonnig, in stilstaand of in stroomend water, zoet- of brak water, aanwezigheid van waterplanten, vischrijkdom van water, e.d.

9. De voornaamste, in brak water levende (broedende) *anopheles*, die de malaria overbrengt, is de *anopheles Ludlowi*

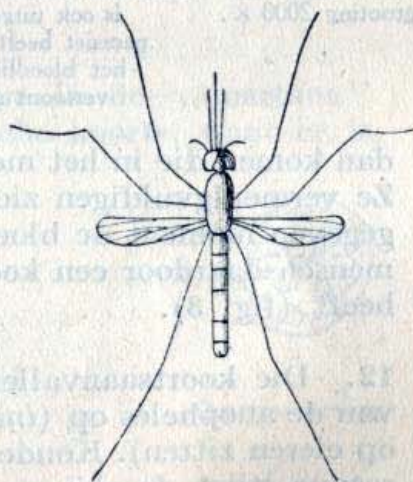

Fig. 1.
Anopheles Ludlowi.

(fig. 1), genoemd naar den onderzoeker Ludlow. In de rijstvelden komt voor de *anopheles aconitus* (= giftige); in stroomend, door de zon beschenen, water huist de *a. maculatus* (= gevlekte), terwijl in de rimboe de *a. umbrosus* in de plassen wordt aangetroffen.

10. De *wijfjes*-anophelinen hebben voor het rijpen van haar eieren bloed noodig. Vooral in den avond (de *a. Ludlowi* steekt ook over dag!) komen ze op mensch en dier af, om zich met het bloed vol te zuigen. Zij leggen daarbij een zeker overleg aan den dag, zoeken het muskietennet af, tot ze een gaatje vinden, waar ze zich doorheen kunnen wringen. Ze zwermen om het slachtoffer heen, zoeken de onbedekte huid en steken met hun steekslurf (proboscis) door de huid heen, terwijl het lichaam (kop, borststuk en achterlijf) daarmee een hoek van 45° maakt (fig. 2). De muskiet heeft speekselklieren, waaruit het speeksel in de steekwond vloeit.

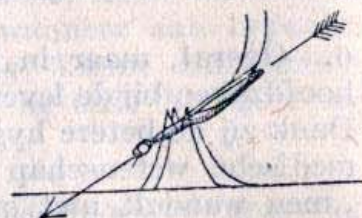

Fig. 2.
Zittende anopheles.

11. Bevat nu dit speeksel de eigenlijke malaria-kiemen, de „malariaplasmodiën”, uiterst kleine dierlijke wezens, waaraan een vorm te herkennen is (plassein, grieksch = vormen of scheppen),

Rood bloedlichaampje
waarin een tertiana-
ringetje met kern.
Vergrooting 2000 $\times$.

Groter geworden
parasiet (tertiana);
het bloedlichaampje
is ook uitgezet; de
parasiet heeft een kern;
het bloedlichaampje
vertoont stippels.

Fig. 3.
De parasiet is bezig
in een aantal kleine
uiteen te vallen.

Van het bloed-
lichaampje is nie-
meer over; de jor-
parasieten gaan
ieder een nieuw
roodbloedlichaamp
opzoeken.

dan komen die in het menschelijk lichaam in de bloedbaan terecht. Ze vermenigvuldigen zich daarin zoo veelvuldig en hebben op een gegeven moment de bloedlichaampjes zoodanig beschadigd, dat de mensch daardoor een koortsaanval krijgt, die een typisch karakter heeft (fig. 3).

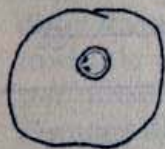
12. Die koortsaanvallen treden ongeveer 14 dagen na den steek van de anopheles op (*incubatielijd*; incubatie is letterlijk: broeden, op eieren zitten). Koude rillingen, gevoel van ziek zijn; de temperatuur stijgt daarbij snel tot 39 graden en hooger om na enkele uren onder het uitbreken van zweeten, weer af te zakken. Spoedig kan de dokter zwelling van de milt vaststellen.

De koorts blijft den volgenden dag weg. Komt zij den anderen dag op denzelfden tijd terug, dan heeft men vrij zeker met *malaria tertiana* (tertiana, van tertia = derde) te doen.

Zonder kinine-toediening zal de koorts zich herhalen. Men voorkomt dit door 5 maal daags een kininetablet van 200 milligram, zoo mogelijk met wat citroenzuuroplossing, te laten gebruiken.

Deze koortsvorm is vrij ongevaarlijk. Wanneer alle malariakiemen in het lichaam nog niet zijn vernietigd, komt de koorts terug. Men geeft kinine door, totdat de koorts wegblijft. Bij een dubbele tertiana komt de koorts iederen dag terug.

13. De gevaarlijke vorm van malaria, de „*Tropica*” of wel de „*Perniciosa*” (de verderfelijke), kan op dezelfde manier als de tertiana beginnen, maar het koortsverloop is dadelijk meer voortdurend (continu). Men voelt zich zwaarder ziek en het kan gebeuren,

Dun tropica ringetje
met 2 kernen

Fig. 4.
Het bloedlichaampje is *niet*
vergroet. De parasiet is bezig
in een groot aantal kleine
uit elkaar te vallen;
er zijn geen stippels.

Tropica halve maan;
een ontwikkelings-
stadium; van het
bloedlichaampje is nog
een schaduw over.

dat de ziekte in een tot twee etmalen doodelijk verloopt. De incubatietijd is 10 dagen (fig. 4). Patiënten in de forten in de moerassige kust rondom Batavia, tijdens den Russisch-Japanschen oorlog in 1904! Assaineering kwam eerst later. Er kwamen vroeger bij het werk aan de Indische havens herhaaldelijk zware epidemiën voor, waarbij vele gevallen met doodelijken afloop, ondanks krachtige kinine-toediening!

14. Nog een vorm die gevaarlijk kan zijn is de „quartana” (= vierde) (wij zouden zeggen derdedaagsche koorts, want er is

Quartanering; het
bloedlichaampje blijft
even groot als normaal.

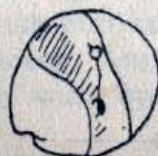

Fig. 5.
De quartana parasiet
heeft een bandvorm
aangenomen.

Quartana deeling.

een tusschenruimte, dus een koortsvrije periode, van twee dagen). Zij komt minder dikwijls voor en dan nog in bepaalde streken (fig. 5).

15. De *malaria-plasmodiën* dringen, eenmaal in het bloed gebracht, in de roode bloedlichaampjes, waarvan er 500.000 in een kubieke millimeter normaal aanwezig zijn (zie punt 12).

Soms vinden wij bij malarialijders tertiana- en pernicioso-parasieten tegelijkertijd in de bloedlichaampjes aanwezig! De restanten van de vernielde roode bloedlichaampjes worden opgenomen door de witte bloedlichaampjes, waarvan er gemiddeld 8000 per kubieke millimeter bloed normaal aanwezig zijn, en gevoerd o.a. naar de lever en de milt.

Zoo verdwijnen zij dus uit de bloedbaan. Bij een schijnbaar gezond persoon kunnen toch nog bepaalde ontwikkelingsvormen in het bloed aanwezig zijn (halve manen)!

16. Een andere soort muskiet, die het den mensch erg lastig maakt, is de „*culex*” (mug), die ook bloed zuigt, beslist geen malaria overbrengster is, maar zich een slechte reputatie heeft verworven door het overbrengen o.a. van de *knokkelkoorts* (dengue fever, koorts met pijnlijke gewrichten, een daardoor stijve hals en rug en later optredend jeuken en uitslag).

De *culex* zit op de huid of op de muur met een gebogen lichaams-as (fig. 6). Dit is een typisch verschil met de wijze van zitten van de *anopheles*.

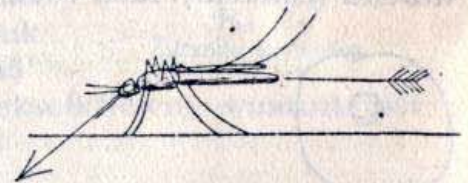

Fig. 6.
Zittende *culex*.

17. De ontwikkelingsstadia van de muskieten zijn achtereenvolgens: *a.* eieren, *b.* larven (imago), *c.* poppen en dan de muskiet, die na splijting van den rug van de pop, uit het water opvliegt.

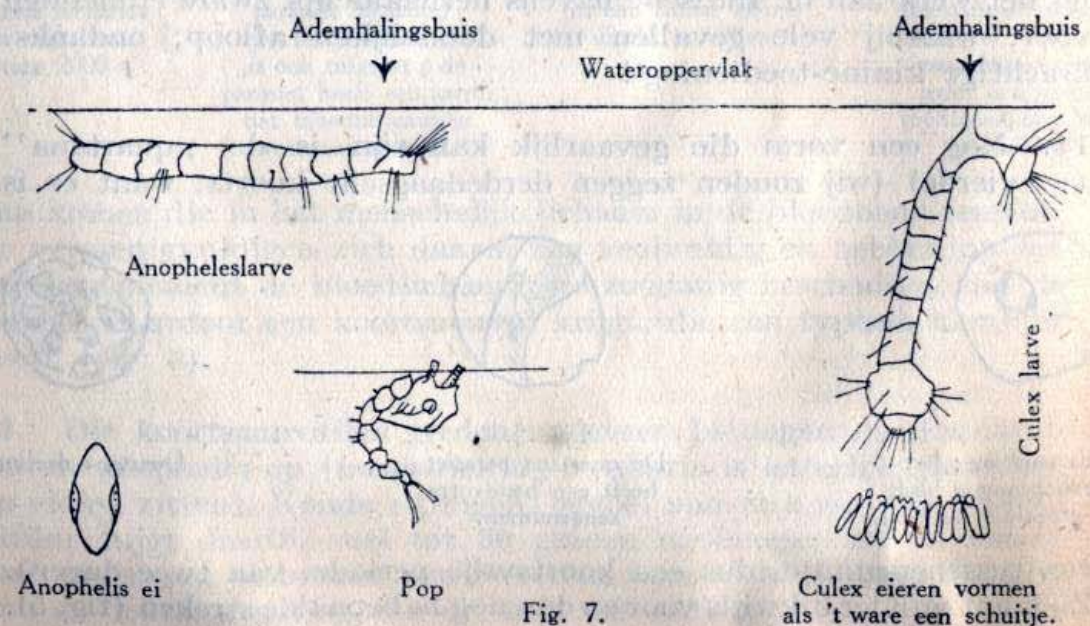

Fig. 7.

Opvallend is, dat de anopheleslarve met haar ademhalingsbuis aan het lichaamseinde, evenwijdig aan de oppervlakte van het water blijft, terwijl de culexlarve aan de ademhalingsbuis in bijna verticale richting in het water naar beneden hangt (fig. 7).

18. Als wij maar zoeken kunnen wij muskieten vinden, in gras, onder bladeren en afval, in huizen, in donkere schuilhoeken. Broedplaatsen kunnen overal zijn; in etensblikken, in vaten en tonnen, tanks, indien er maar een beetje water in verzameld is; verder in slooten en vijvers. De muskiet kan zich actief en passief (meegevoerd door den wind) over groote afstanden, kilometers ver, verplaatsen.

19. Voorkomen is beter dan genezen. Laat dus de huid zoo min mogelijk onbedekt, indien er muskieten zijn. De omgeving moet muskieten-vrij gemaakt worden. Men kan ze verjagen door rook, door kajaputi-olie of sereh-olie, met de *flitspuit* of met het *D.D.T.*-middel, dat ook larvendoodend is, en andere dgl. middelen; maar het meest radicaal om ze uit te roeien is het doen verdwijnen en onmogelijk maken van de broedplaatsen. Dit geschiedt op groote schaal door *drooglegging* van waterplassen, overal waar men broedplaatsen aantreft. Begieten met petroleum verhindert de larven en poppen om lucht op te nemen. Zij sterven dus in zeer korten tijd. Waar water is, hoe weinig ook, kan een broedplaats zijn: *Geen water, geen muggen!*

Het vrijmaken van een landstreek door dergelijke maatregelen heet *assaineering*. De bereikte resultaten zijn zeer belangrijk. Ter persoonlijke beveiliging dient: 20.

20. *Muskietennet* („klamboe”). Dit moet aan bepaalde eischen voldoen. Het is gemaakt van muskietengaas, waarvan de mazen niet te klein zijn, maar ook niet te groot, opdat de muskiet er niet doorheen kan kruipen.

De stof moet betrekkelijk sterk zijn, zoodat er niet gemakkelijk gaatjes of scheurtjes in kunnen komen bij transport of bij ophangen aan de vier ophangpunten.

De mazen moeten niet grooter zijn dan 36 vierkantjes op een cm^2 . De zoldervlakte van het muskietenkamertje heeft den vorm van een rechthoek van 2 bij 1 meter. Aan de vier hoekpunten touwen voor het bevestigen van de vier ophangpunten (aan bedstijlen, takken, balken en dgl.).

Voor het verblijf in openlucht bivaks moet men beschikken over een stuk *imitatieleer*, dat minstens de grootte heeft van het dak van de klamboe, zoodat het er ruim overheen reikt en bij regen buien dienst doet. De klamboe wordt voor transport in het imitatieleer gewikkeld.

Het noodzakelijk stevige touw voor het samenbinden mag niet ontbreken. De klamboe heeft aan de vier hoeken aan den naad van

het dak eenige plooiën om den onderrand van het gaas goed onder den bultzak of stroozak of zak gevuld met alang-alang (gras), te kunnen instoppen. De zijanten bestaan uit twee stukken gaas, die in het midden ver overelkaar geslagen kunnen worden. Men gaat achterwaarts in de klamboeruimte om geen muskieten mee te nemen. Alleen op die manier kan men de aanwezige muggen nog tijdig wegslaan.

Gaat er slechts één muskiet mee naar binnen, dan moet die gevangen worden; anders is de slaap gestoord, afgezien van het infectiegevaar. Men zorg ervoor, niet tegen de klamboe aan te liggen! Maar ook, dat de klamboe (overdag) behoorlijk van muskieten is vrijgemaakt met een „sapoe lidi” (bezempje).

21. Onder *chinine-prophylaxe* = voorbehoeding door middel van kinine, verstaat men het toedienen, op geregelde tijden, van een dosis zoutzure of zwavelzure chinine, die wordt ingesteld onmiddellijk bij het betreden van een malariagebied.

Wij vatten deze beide zgn. kininezouten samen onder den algemeenen naam van kinine. Men neemt de kinine in den vorm van tabletten van 250 mg in, 's avonds twee stuks. Dit moet men iedere week twee avonden achter elkaar doen. Heerscht er duidelijk malaria, dan neemt men iederen dag 's avonds een halve gram kinine. Het kan noodig zijn, om de drie dagen, inplaats van een halve gram, een heele gram in te nemen.

Hoe eenvoudiger het voorschrift, hoe meer kans dat het goed wordt opgevolgd; in den laatsten tijd wordt o.a. *atebrine* als een uitstekend voorbehoed-antimalariamiddel toegepast. 100 milligram twee dagen per week achter elkaar, telkens na het ontbijt en na het middageten (avond), dus 200 mg per dag. Sommige menschen kunnen kinine niet verdragen: zij krijgen sterk jeukende uitslag; zij moeten *atebrine* hebben.

22. Typhus.

In punt 12 werd van malariakoorts gesproken en er werd kinine toegediend. Wanneer nu na enkele dagen de temperatuur niet luistert, dus niet zakt, dan denke men aan de mogelijkheid van buiktyphus.

Wanneer wij zeggen „*typhus*” zonder meer, dan denkt de Engelschman aan vlektyphus, wat heel wat anders is dan buiktyphus. Laat dit geen verwarring geven.

Wij bedoelen dus met ons woord typhus de buiktyphus, of wel febris (koorts) typhoidea (gelijkend op vlektyphus). Typhus en lichtere vormen, die *paratyphus* A en *paratyphus* B worden genoemd, worden veroorzaakt door bacillen, die langs den mond en den maag in het darmkanaal terecht komen en zich daar nestelen en aanleiding geven

Fig. 8.
Typhusbacillen.

tot ontsteking, voortdurende koorts en bewustzijnsstoornis (typhus = dof, beneveld) (fig. 8).

Door zich te laten inspuiten met gekweekte en daarna door hitte of op andere wijze gedooide bacillen, kan men zich onvatbaar laten maken. Het lichaam gaat zich op deze wijze door het vormen van anti-stoffen tegen mogelijk opgenomen levende bacillen verweren. Want deze worden door het bloed, dat de tegenstoffen dus reeds bevat, onwerkzaam gemaakt (zie inleiding). Deze onvatbaarmaking is van de grootste waarde gebleken.

23. *Pokken.*

Daar er altijd, ondanks het feit, dat de bevolking in Indië goed geïmmuniseerd (onvatbaar gemaakt) gehouden werd, nog kans bestaat, dat er *pokkengevallen* zullen voorkomen, moet men zich tegen pokken laten inenten (inenting met vaccinstof, afkomstig van kalveren, doet in het lichaam tegenstoffen tegen echte pokken ontstaan). Resp. laten *revaccineeren* (onvatbaar maken). In het gevaarlijkste gebied om de drie jaar, desnoods eerder, wanneer er pokkengevallen voorkomen.

24. *Cholera.*

Wanneer men een *cholera-geval* te zien krijgt, kan men zich voorstellen, dat Hippokrates een vergelijking maakte met de werking van een naar beneden loopende dakgoot, die in het Grieksch cholera genoemd wordt. Immers uit het darmkanaal komt een enorme, op rijstwater gelijkende hoeveelheid vocht naar buiten, terwijl de patiënt braakt en zijn uiterlijk in enkele uren verandert in een doodelijk verzwakt, a. h. w. uitgedroogd individu, dat nauwelijks in staat is om, met heesche stem, te spreken; wiens huid is op te tillen tot een plooi, die door het vochtverlies alle spanning mist en daarom zoo blijft staan. Heftige kuitkrampen en verminderen van urine-afzondering vergezellen dit beeld van den patiënt, die met holle oogen, koud aanvoelende huid en blauwgrauwe gelaatskleur angstig tegen het einde opziet, want de sterfte is inderdaad zeer hoog. In 1902 was het sterftecijfer in Indië nog 70 à 80 %. Dank zij de *vaccinatie* is het ziektecijfer tot enkele, sporadische = verstrooide, gevallen teruggebracht en door moderne behandeling het sterftecijfer tot minder dan 30 %.

De oorzaak der ziekte is gelegen in het gebruik van ongekookt, met cholera-bacillen besmet water, melk, vruchten, die in aanraking geweest zijn met besmet water, onreine handen van bacillendragers, vliegen. De cholera-bacil heeft den vorm van een *komma*: hij heet ook wel *fibrus cholerae* (schroefvormige trillende bacil). Desinfectie met kalkmelk, behandeling met jodiumtinctuur, zoutwater-inspuitingen in de ader.

25. *Bacterieele en amoebendysenterie.*

Tegen twee in de Tropen veelvuldig voorkomende besmettelijke darmziekten, naast *buiktyphus* en *cholera*, nl. *bacterieele dysenterie*

(„bloeddiarrhee”) en *amoebendysenterie*, zijn wij veel beter gewapend dan voor enkele tientallen jaren. Ter onvatbaarmaking tegen bacterieele dysenterie is dit weer een vaccin, gedooide dysenteriebacillen, waarmede men zich kan laten immuniseeren. Dit vaccin kan tegelijk met het typhus- en choleravaccin worden ingespoten.

26. Er zijn twee vormen van dysenterie : *a.* door amoeben en *b.* door bacteriën veroorzaakt. De *amoeben-dysenterie* (amoebe = gemakkelijk van vorm veranderbaar) wordt veroorzaakt door kleine microscopisch zichtbare dierlijke parasieten.

Het is een ziekte, waarbij de lijder, evenals bij *bacterieele dysenterie*, bloed en slijm herhaaldelijk, onder pijnlijke krampen, langs den darm kwijt raakt ; bacterieele dysenterie meestal met hooge koorts in de zware gevallen.

Tegen amoeben-dysenterie kan men zich niet laten vaccineeren. De patiënt krijgt emetine-inspuitingen en yatreen-pillen, afhankelijk van het stadium der ziekte en van de bevindingen bij het microscopisch onderzoek van het slijm van de ontlasting.

27. De verwekkers van cholera, typhus en beide dysenteriesoorten komen in ons darmkanaal met drinkwater, dat in directe of indirecte aanraking is geweest met voorwerpen uit de buurt van een lijder : beerput, die aan een waterput grenst, melk, onvoldoende gekookt materiaal en onzuiver behandelde rauwe vruchten. Reinheid is dus hoofdzaak.

28. Naast de muskietenplaag is het de *vliegenplaag*, die een belangrijke factor vormt bij het overbrengen van ziektekiemen, typhus, cholera, dysenteriebacillen en dysenterie-amoeben. Derhalve geen afval, geen ophooping van bladeren, geen mesthoop in de buurt van de woonplaats, wel vuilverbranding en desinfectie.

29. *Gele koorts = amarylla.*

Koorts, geelzucht, nieraandoening, braken van een zwarte bloedige massa, zijn karakteristieke verschijnselen, waaraan men de „vomite negor” kan herkennen.

Van West-Afrika werd de ziekte overgebracht naar West-Indië (Suriname o.a.), dat een gelekoortshaard werd, reeds in den tijd van de zeilvaart. Vanuit Zuid- en Midden-Amerika werden in verschillende landen epidemieën van korten duur veroorzaakt. Er konden zich in de gematigde- en koude luchtstreken geen haarden (plaatsen, waar de ziekte voortdurend zetelt) vormen ; in de Tropen is die kans niet uitgesloten.

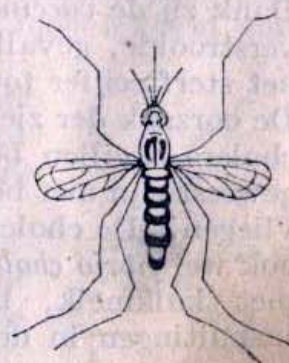

Fig. 9.
Stegomyia Fasciata
Gele Koortsmug.

In verband met het vliegtuigverkeer is de mogelijkheid van overbrenging naar de Archipel toegenomen en moet men er dus op verdacht zijn.

De ziektekiemen (lepto-spiren, naar de zeer fijne schroefvorm) worden, evenals malaria, overgebracht door bepaalde muggen, een soort culex, een kleine mug met witte ringen aan de pooten en teekening op den rug, in den vorm van een lyra (= een lier, muziekinstrument), die onder de loup duidelijk te herkennen is (fig. 9).

30. De gelekoortsmug, *aedes-aegypti*, ook wel *stegomyia fasciata* genaamd, doet in zooverre net als de malariamug, dat het wijfje alleen steekt om het bloed van den mensch op te zuigen, noodig om de eitjes te doen rijpen; zij steekt het meest in den avond, maar jonge exemplaren steken ook overdag. Zij houden zich gaarne op in huizen, of daar, waar gelegenheid is om te broeden: in kanalen en in slooten, in ledige blikken, waarin nog wat water staat, tonnen, emmers, bladscheeden e.d. Hier is ook muggenverdelging en persoonlijke bescherming met het muskietennet aan de orde. Heeft men de ziekte doorstaan, dan is men voor verdere infectie onvatbaar.

31. De incubatietijd bij gele koorts is 3 tot 6 dagen. Vliegtuigpassagiers, die in het incubatiestadium verkeerden, kunnen tijdens den vliegtocht leveranciers van de leptospiren worden, bij aanwezigheid van de *aedes-aegypti* in het vliegtuig. Personen, verdacht van gele koorts, dienen derhalve, rekening houdend met den incubatietijd, voor het aanvaarden van den vliegtocht te worden geobserveerd. Men kan zich nog niet tegen gele koorts laten immuniseeren.

32. Hondsdolheid.

Men kan in de Tropen te maken krijgen met een ziekte, die in Holland thans zelden voorkomt, maar in Indië des te meer, nl. de *Hondsdolheid* (rabies of lyssa). Het eerst te Batavia, later te Bandoeng aanwezige instituut „Pasteur” is zeer bekend als het centrum waarheen een ieder, die door een dolle hond, of van dolheid verdachte hond, was gebeten, binnen den kortst mogelijken tijd werd opgezonden. Hoe het met het instituut thans staat is een open vraag. Een door een verdachte hond gebetene dient bij de eerste hulp reeds zoo doelmatig mogelijk te worden behandeld, bv. uitbranden van de bijtwond met rookend salpeterzuur.

33. De incubatietijd, d. i. de tijd tusschen het gebeten zijn en het uitbreken der ziekte, bedraagt 20 tot 60 dagen. Het ziektebeeld is afschrikwekkend; eerst een onrustige stemming, matheid, pijn in den wond of in het litteeken, daarna het krampstadium, onhandelbaar zijn, woedend bij dwang, slikkrampen bij poging tot slikken bv. van water (vandaar de naam „watervrees” — hydrophobie), gevolgd door het stadium van verlammingen. Het verloop der

lyssa humana (is hondsdoelheid bij den mensch) is, indien niet tijdig behandeld, ongunstig.

34. *Klem.*

Een andere ziekte, die in het begin door de optredende krampen aan beginnende hondsdoelheid kan doen denken, is de *tetanus* of *klem* (fig. 10). Hierbij treedt ook moeilijkheid op bij het slikken, doordat bij iedere aanraking algemeene kramp, maar vooral ook van de onderkaakspieren (*klem*), optreedt.

Beide soorten patiënten komen soms bij den dokter met klachten over moeilijk slikken en blijken dan de zware ziekte bij zich te hebben. „*Klem*”, *tetanus*, ontstaat door besmetting van een wond, hoe klein ook, met bacteriën, die in de aarde worden aangetroffen, vooral indien deze met paardemest of koemest in aanraking is geweest. Ook het straatvuil is daarom dikwijls daarmee besmet.

Verwondingen door ongevallen zijn dikwijls met *tetanus* besmet. Derhalve de wond zorgvuldig desinfecteeren, bv. door tinctuur van jodium en de patiënt dient, indien men aan de mogelijkheid van infectie met *tetanus* denkt, onmiddellijk met serum behandeld te worden.

In den Archipel komt in sommige streken *tetanus* opvallend veel voor.

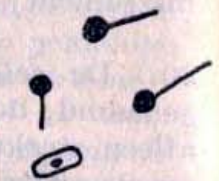

Fig. 10.
Tetanusbacillen.

35. *Belroos.*

De wondkoorts, uitgaande van kleine krabwonden, bv. aan den neus, die bekend is onder den naam van *belroos* „*erysipelas*” wordt doelmatig bestreden, evenals steenpuisten en negenoog, met de nieuwste preparaten, die als „*sulvapyridine*”-preparaten bekend staan en die een zoo gunstige uitwerking hebben als men zich vroeger niet kon voorstellen. De verwekkers der ziekte zijn „*kettingbacteriën*” (fig. 11).

Fig. 11.
Ketting bacteriën.

De ziekte is niet typisch tropisch, maar komt in de Tropen, ook te velde, vrij veel voor.

36. *Pest.*

In het jaar 1910 ongeveer, heeft de *pest* haar intrede gedaan in Nederlandsch-Indië, dat tot dien tijd a. h. w. immuun scheen voor die verschrikkelijke ziekte. Aan een pestepidemie gaat een opmerkelijk groote sterfte aan pest onder de ratten vooraf.

De op de ratten aanwezige vlooiën verlaten de rattenlijken, zijn zelf met pestbacillen beladen en worden nu de overbrengers van die bacillen in het bloed van den mensch door de vlooiënbeeten. De rattenvloo, *xenopsylla cheopis*, (*xeno* = vreemd, *psylla* = vlooi,

cheopis = omdat de vlooiën voor het eerst in Egypte werden aangetroffen) is de overbrengster van de pest. Via de huid en het weefsel daaronder, geraken de bacillen in de lymphbanen en bereiken langs die wegen de klieren, waarin de lymphvaten uitkomen, veroorzaken daar ontsteking met sterke zwelling en hooge koorts met een gevoel van zwaar ziek zijn, waarbij opvalt, dat de lijder moeilijk spreekt, alsof hij een heete aardappel in den mond had. De gezwollen klieren in de liezen bv. gaan over tot verettering en de patiënt heeft 50 % kans te overlijden. De sterftetekans wordt nog veel grooter, wanneer de longen zijn aangedaan; herstel van longenpest is zoo goed als uitgesloten.

37. Tegen pestziekte wordt ook *gevaccineerd*.

Uiteraard staat de *rattenverdelging* bij de bestrijding op den voorgrond. Omdat de huisratten zich gaarne nestelen in de bamboekokers, die in de Inlandsche huizen het steunmateriaal vormen, heeft men die kokers doen splijten, zoodat de ratten er geen huisvesting meer kunnen vinden. Rattenschuilplaatsen moeten dus worden opgezocht en vernietigd.

Waar menschen verblijven, is het dus ook al weer zaak om de grootste reinheid in acht te nemen en geen afval te verzamelen dat de ratten aanlokt (pakhuis met rattenlokkende lading).

38. *Bloedwormziekte*.

Naast de genoemde belangrijke ziekten komt in Indië voor de *bloedwormziekte*, die overgebracht wordt door bloedzuigende insecten, door muskieten, die hoofdzakelijk 's nachts steken en door stekende vliegen, die overdag den mensch attakeeren. Koortsaanvallen, klierzwellingen, chronische zwellingen in de huid, die zoo groot kunnen zijn dat ze olifantachtige gezwollen worden genoemd. Wormziekte = *filariasis* (draadvormige worm; filum = draad).

39. De geneesheer in Indië krijgt nogal eens patiënten te behandelen, die een *lintworm* bij zich dragen, maar daar weet men in Holland ook van mee te praten.

Het gebruik van onvoldoend gaar gekookt vleesch of visch moet derhalve vermeden worden.

40. *Mijnworm, ankylostomum duodenale* (haakworm die zich in de twaalfvingerige darm nestelt) komt in de Tropen ook bij Europeanen veel meer voor dan men zou denken.

Overbrenging eensdeels met het voedsel, dat degenen die met aarde in aanraking komen, die mijnworm bevat, zooals landbouwers, tunnelgravers, bivakbouwers enz. tot zich nemen met onvoldoend gereinigde handen. De mijnworm is zeer klein, ongeveer een cm lang en zoo dun als het fijnste draadje, maar evenals de eieren zijn de larven alleen onder een microscoop zichtbaar.

De larven kunnen door de huid van den naakten voet dringen en zoo, „binnen door”, den dunnen darm bereiken en daar uitgroeien.

Ze haken zich aan den darmwand vast (haakworm, naar de haken aan den mond) en voeden zich met bloed, waardoor groote bloedarmoede mede ontstaat.

Het is fabelachtig, zooveel mijnwormexemplaren met larven en eieren door een afdrijvingskuur met de ontlasting naar buiten komen. De besmettingskansen zijn dus zeer groot. *Chenopodium*-kuren worden op ondernemingen en bij het leger naar behoefte toegepast.

41. *Lepra (melaatsheid)* komt in sommige streken van de Archipel veel voor. Men meent, dat lepra (de lijder heeft eigenaardige huidverdikkingen in het gelaat, die bij sterke ontwikkeling een leeuwachtig uitzien geven) door *wandluizen* kan worden overgebracht. Bij het betreden van huizen, die lepralijders herbergen, moet men zorgdragen niet met bloote voeten te loopen. Door kleine verwondingen kunnen leprabacillen in de huid dringen en na jaren komt soms de lepra voor den dag. Men zal hiermede bij het bereizen van de Tropen rekening dienen te houden. Er zijn Europeanen, die in Indië lepra hebben opgedaan.

42. Door het eten van *gepelde* rijst, dat is de van het *zilvervliesje* ontdane rijst, deed zich in het leger en in de gevangenissen, waar een bepaalde wijze van voeding was voorgeschreven, een eigenaardige ziekte voor, die zich o.a. kenmerkte door verlamming van onderbeenspieren. Daardoor sleepten de patiënten met de voeten en kregen dan een voor die ziekte karakteristieken gang. Soms kwamen er zich een groot aantal patiënten ziek melden; plotselinge sterfgevallen brachten groote beroering teweeg.

Later bleek, dat voeding met ongepelde rijst de ziekte kan voorkomen. Nog later bleek, dat bepaalde bijvoeding dit zelfs bij gepelde rijst ook vermocht. In het zilvervliesje en in de bijzondere bijvoeding zat het geheim.

Dit was het uitgangspunt van den leer der vitaminen.

Eykman en Grijns begrepen waar het om ging en Jansen en Donath wisten het beri-beri-vitamine van het zilvervliesje af te zonderen en de scheikundige samenstelling vast te stellen.

Dat heeft Ned.-Indië aan de wereld gebracht!

In bijspijzen, bij de rijst door de bevolking gebruikt, zitten dergelijke stoffen. Vandaar, dat in dorpen, waar die gemengde voeding wordt gebruikt, geen beri-beri voorkwam. Tegen andere ziekten heeft men nu ook dergelijke beschermende stoffen gevonden en een ieder weet nu, dat bv. in tomaten veel vitaminen zitten; evenzoo in levertraan, in boter, melk, citroen etc. Nu weet men, dat tegen bepaalde oogziekten ook een bepaalde vitamine beschermt. Tegen Engelsche ziekte (rachitus), kinderen met kromme beentjes, een andere vitamine; tegen scheurbuik weer een ander en zoo wordt de oorspronkelijke *ontdekking* in alle richtingen toegepast en de vitaminen in tabletten toegediend.

Wat voeding in het algemeen en uitrusting betreft, ontvangen onze naar de Tropen uit te zenden manschappen alles van onze bondgenooten, zoodat dit niet apart behoeft te worden vermeld.

43. Het *gebit* moet uitstekend in orde zijn. Tandheelkundige hulp tijdens een marsch of in een bivak moet men niet verwachten; kiespijn tijdens een marsch in moerassige streek, in de Tropenzon, waar ook, is afschuwelijk.

Iedere stap, elke schok van het door de Tropenzon en inspanning verhitte hoofd, doet een verwensching uiten. Aanstippen met Jodiumtinctuur! Vergeet Uw tandenschuier niet! Mondspoeling alleen met gekookt water of thee uit de veldflesch. Een kleine kam en een klein metalen spiegeltje behoort bij de uitrusting.

44. De *oogen* moeten nooit met zeepwater in aanraking komen. 's Morgens even uitvegen met een natgemaakt plekje van een handdoek. Schel licht en *stof* kunnen de slijmvliezen van het oog sterk prikkelen en tot afscheiding van slijmvliezig traanvocht aanleiding geven (zie oost-moesson, punt 2).

Reinigen alleen met schoon water, nooit met zeep! Sterk zweeten langs den rand van helmhoed doet de droppels daarvan soms de oogen bereiken. Het zilte vocht prikkelt deze soms pijnlijk. Door een dun laagje vaseline door de wenkbrauwen en tusschen de wenkbrauwen aan te brengen, vloeien de zweetdruppels zijwaarts af. Een oog, dat afscheiding te zien geeft is een aantrekkelijkheid voor vliegen, vooral in den slaap.

Dikwijls zal men in Indië een zeer besmettelijke oogbindvliesontsteking aantreffen, trachoom genaamd, die ook in Holland voorkomt en gekenmerkt is door glazige korrels in de verdikte oogleden, met ruime slijmige vochtafscheiding.

De ziekte kan ook een oogbol aantasten en aanleiding geven tot blindheid. Oorpeuteren, door jeuk veroorzaakt, geeft dikwijls een zeer pijnlijke oorontsteking. Bij jeuk een watje met alcohol!

45. Reeds aan boord op de uitreis heeft menig passagier veel last van een sterk jeukende uitslag (prickley heat) ten gevolge van transpiratie. Dit wordt nog verergerd door het baden met zeewater. Derhalve naspoelen met zoetwater.

De uitslag ontstaat vooral onder de bretels, op de heupen, aan de polsen etc. Talkpoeder met spiritus helpt. De gebruikelijke dunne lage onderkleeding (nethemd of hemd van reformstof), een kort broekje van katoen of reformstof beschut tegen mogelijk scherpe randen van gewasschen bovenkleeren. „Dhobie-itché” is schurft door onzuivere behandeling van de wasch door den waschman.

46. Voor velen is het wenschelijk, de haren onder de armen weg te scheren en de huid te poederen tegen het zoo onaangenaam, ook

voor de directe omgeving zoo hinderlijk riekend zweet. Zorgvuldige huidverzorging is een eisch, te stellen aan ieder, vooral op marsch.

47. Het *schoeisel* is van even groot belang. Men draagt *zeildoeksche* schoenen met sterke zoolen en versterkingen met leer aan enkels en voetpunten. Muskieten zitten graag aan de enkels. De kousen moeten sterk zijn. Voor groote marschen is het dragen van dikke sokken een groot voordeel, omdat ze geen plooien vormen en dus minder kans op blaren geven, die ontzettend hinderlijk kunnen zijn en zich zelfs, vooral in moerassig terrein over de heele voetzool kunnen uitstrekken. Teenen met vaseline insmeren! Sommige goede loopers stoppen hun schoenen den avond voor den marsch in water en trekken 's morgens de natte schoenen aan; het zeildoek en het leer zijn daardoor zacht geworden en dank zij de Hollandsche sokken loopt men als op een zacht kussen. Blaren worden na afdrogen met jodiumtinctuur bestreken en met een uitgegloeide punt van een schaar of naald aangeprikt, om het vocht te laten wegloopen. *Niet wegnippen*. Puttees zijn onmisbaar; ze beschermen tegen alle ongewenschte aanraking.

48. *Nachtmarschen* zijn te velde heel gewoon. Men rookt niet; iedere brandende lucifer of cigaret trekt den aandacht! Op wacht in een bivak wordt over den helmhoed een tulen sluier gehangen, op de plaats van het gelaat is deze voorzien van zwart toile-metallique ter grootte van 15 bij 10 cm, waar men doorheen kan zien. De sluier wordt om den hals door aangehechte band losjes samengebonden. Ook handschoenen worden, ondanks de warmte wel op wacht gedragen ter beveiliging tegen muskieten.

49. Voor *slangen* behoeft men zich niet ongerust te maken. Zij gaan den mensch uit den weg. Alleen als men er bij toeval op trapt, weert zij zich. De boomslang en de ringslang (oelar welang) kunnen gevaar opleveren. Wond uitzuigen, inwrijven met kaliumperman-ganaatkristallen, afbinden van het gebeten deel, alcohol toedienen; serum.

50. *Schorpioenen* zijn nachtdieren. Men vindt ze een enkele keer in schoenen, onder matten enz. De genie-soldaat komt nog al eens in contact met deze dieren en ook met den „honderdpoot” (scolopendrade klabang), die plotseling uit een schuilhoek voor den dag komt, over zijn hand kruipt en bijt. Gevolg zwelling, pijn, koorts, onmacht. Jodiumtinctuur op de plaats van den beet, evenals op de steekplaats van den schorpioen. De beet van den duizendpoot is niet vergiftig. Bij *baden in zee* kan men op de vergiftige stekels van de zee-egel trappen!

Kwallen (neteldieren) kunnen heftig jeukende plekken en koorts veroorzaken. Aanraking met een *wespennest* kan een paniekje onder den troep veroorzaken. Pijnlijk gezwollen gezicht en handen, hals ooren enz. Ammoniak op water 1 op 10, uitwendig.

51. Dat *bloedzuigers* (patjets) het den patrouilleganger lastig kunnen maken is wel bekend. Zij dringen tusschen de kleeren door op de huid en veroorzaken bloedende wondjes. De bloeding houdt op na aanraking met zuur, bv. azijn.

52. Na terugkomst of aankomst in het bivak komt het *latrine-vraagstuk* aan de orde. De defaectie-plaats moet door den bivak-commandant worden aangewezen. Indien ieder maar op eigen gelegenheid zijn gang gaat en links en rechts afval werpt, is de toestand weldra onhoudbaar. Er bestaat groote neiging tot slordigheid op dit gebied. Gestel het bivak ligt aan een kali: het ophalen van water, dat moet worden gekookt voor gebruik, geschiedt uit een plaats bovenstrooms, daarna volgt de waschplaats en badplaats. Dan volgt de latrine; benedenstrooms verzamelen en verbranden van afval is de boodschap. Anders volgt onmiddellijk de *vliegenplaag*, die onuitstaanbaar is.

53. *Venerische ziekten.*

Tot de voornaamste infectie-ziekten door contact behoort een tweetal, dat vooral tijdens oorlogen op den voorgrond treedt, eensdeels omdat talrijke menschen aan den velddienst worden onttrokken en dus de gevechtskracht vermindert, anderdeels omdat ze voor de lijders gevaaren opleveren door verwikkelingen, ziekte van andere organen en omdat syphilis bv. op het nageslacht een funesten invloed kan uitoefenen.

Meerdere kennis van deze ziekten en inzicht van de noodzakelijkheid om de menschheid in te lichten omtrent het bestaan en de hoofverschijnselen ervan, zijn uitingen van den nieuweren tijd. De mogelijkheid van een grondige behandeling, die goede resultaten te zien geeft, mag intusschen het gevaar niet uit het oog doen verliezen.

Syphilis wordt veroorzaakt door een schroefvormige bacterie, die ontsteking en zweervorming in de huid en in slijmvliesen doet ontstaan en zich van daar uit in het lichaam verspreidt.

De *incubatielijd* is 2 tot 4 weken. De *spirochaeta pallida* (fig. 12), d. i. een bleek gekronkeld haartje, zoo heet de verwekker der ziekte, dringt langs de kleinste schaving in de huid en veroorzaakt daar een hard gezwelletje, dat overgaat in een zweertje, dat zich verder kan verbreiden en moeilijk wil genezen. De in het lichaam verspreide spirochaeten veroorzaken zwelling van klieren, huiduitslag, zeer besmettelijke plekjes in het slijmvlies van lip, mond en wangen en kunnen in de hersenen terecht komen en daar jaren later nog aanleiding geven tot zware zenuwstoornissen. De zg. *Wassermansche reactie*, een

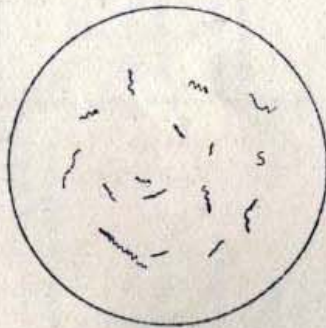

Fig. 12.
Spirochaeta pallida.

methode om syphilis aan te toonen door bloedonderzoek, kan dan nog de zekerheid geven, dat een syphilis-infectie heeft plaats gehad, of nog bestaat. Men kan eerst na drie jaren grondige *behandeling* zeggen of syphilis te genezen is.

Gonorrhoea, letterlijk: zaadvloed, wordt veroorzaakt door een bacterie, die gonococcus heet en etterige afscheiding veroorzaakt en tot groote bezwaren en verwikkelingen aanleiding kan geven, o.a. steriliteit. De incubatietijd is 2 à 3 dagen. Hoe eerder geneeskundige behandeling wordt ingeroepen, hoe meer kans deze behandeling heeft te slagen en verwikkelingen te voorkomen. Onmiddellijk zich melden is derhalve plicht. In de Tropen is de *infectie gelegenheid* zeer groot. Alcoholgebruik is herhaaldelijk de voorbeschikkende factor! Onthouding is de boodschap! Prophylaxie geeft geen absolute garantie. Men kan niet genoeg waarschuwen voor de gevolgen. Medische voorlichting is onontbeerlijk. Het groote gewicht van dit alles voor de troep te velde maakt, dat in dit boekje over elementaire tropen-hygiëne nog eens speciaal de aandacht wordt gevestigd op de beide Venusziekten.

Desinfectie, die niet binnen *drie* uren na het contact is verricht, achterhaalt de spirochaeten en de gonococcen niet meer!

54. De voornaamste in Ned.-Indië voorkomende tropische ziekten alsmede de hygiënische maatregelen, algemeene en bijzondere ter voorkoming van de genoemde ziekten, zijn in dit boekje genoemd en kort toegelicht.

Ten slotte moge nog even gewezen worden op het veelvuldig en in toenemende mate voorkómen van tuberculose.

De bestrijding van deze ziekten is thans wel overal bekend. Europeanen met tuberculose moeten zoo spoedig mogelijk naar Europa terug.

VOORNAAMSTE INFECTIE-ZIEKTEN IN DE TROPEN:

Naam der ziekte en der kiemen	Infectiekiemen	Infectieweg	Incubatie	Bestrijdingswijze	Medicatie
Ankylostomiasis	Faeces van personen, die eraan lijden	Besmette aarde door de huid; langs den mond	7—10 weken	Reinheid van handen, voedsel, scherp toezicht op de latrines	Chenopodium olie
Mijnwormziekte	Faeces en urine van lijders aan die ziekte; „contacten”	Besmet water, beerput, w.c. over sloot, melk, eendeneieren, schelvisch, vliegen	Gemiddeld 14 dagen	Immuniseeren, desinfectie van faeces en omgeving van patient	Dieet, prophylvaccinatie
Ankylostomum	Als boven; „contacten”	Besmet water, melk	1—5 dagen	Als boven	Bolus alba, kaolin-vaccinatie
Duodenale	Bloed van besmette persoon	Steek van aedes Egypti (culox soort)	3—10 dagen	Muskieten verdelgen, klamboe	Aspirine
Haakworm	Faeces van geïnfecteerde personen; „contacten”	Vliegen, onreine handden, besmet drinkwater of voedsel	Niet zeker	Water koken, vliegen bestrijden, vliegendeke-sels, desinfectie	Emetine yatreen
Febris typhoidea	Als boven; „contacten”	Als boven	2—7 dagen	Desinfectie van faecaliën, reinheid, vliegengbestrijding	Inenten, yatreenserum
Paratyphus A en B	Bloed van besmette persoon	Muskiet aedes Aegypti (stegomyia)	3—5 dagen	Isolereen van patient, muskietenverdelgung, als bij malaria	
Buiktyphus	Bloed van geïnfecteerde persoon	Anopheles	14 dagen	Assanneering	Kinine
Typhus-bacillen	Bloed van geïnfecteerde persoon	Kleerenluis	10 „	Klamboe	Plasmochine
Cholera-asiatica		Hoofdluis	12 dagen	D.D.T. doodt larven, ontluizing, kleeren desinfecteeren	Atebrine
Komma-bacillen					
Dengue fever					
Knokkelkoorts					
Leptospirose					
Fijne schroefvormige bacteriën					
Amoeben Dysenterie					
Entamoeba					
Histolytica					
Microscopisch: kleine dierlijke wezens					
Bacillaris Dysenterie					
Dysenterie bacil					
Gele koorts, Amarilla (geel)					
„Virusziekten” de ziekteverwekkende stof gaat door een filter					
Leptospirose					
Malaria					
Plasmodien					
Typhusexantae					
Maticus					
Vlektyphus					
Rickettsia					
Virasziekte					

II. ONGANG MET DEN INDONESIËR

1. Er is een tijd geweest en die ligt nog niet zoo heel ver achter ons, dat een blanke zich steeds de meerdere voelde van een kleurling, alleen op grond van zijn huidskleur.

Er is een groote hinderpaal bij den onderlingen omgang van de volken der aarde en die hinderpaal heet *rassenwaan*.

Als wij uit dezen vreeselijksten aller oorlogen, behalve de vele andere harde lessen, die ons zijn ingeprent, één ding geleerd hebben, dan moet dit wel zijn, dat wij ons grondig hebben af te vragen: „Ben ik beter dan mijn bruine, gele, roode, zwarte medemensch, omdat ik wat minder pigment in mijn huid heb?” Neen! Zeker en gewis niet! Misschien ben ik anders dan hij, die uit gekleurde ouders is geboren, maar zijn meerdere, in alle opzichten betere, ben ik niet. Onbekend maakt onbemind. Men moet leeren, om dagelijks om te gaan met Javanen, Soendaneezen, Madoereezen, Maleiers, Chineezen, Arabieren, Britsch-Indiërs, Menadoneezen, Ambonneezen, nu en dan ook met pikzwarte Neger, ja zelfs met Japanners! Behalve de Europeanen, Amerikanen en Australiërs, die men in Indië ontmoet, blijken al die duizenden, waarmede Uw werk U in aanraking brengt, ten slotte allen *mensen* te zijn met normale menschelijke eigenschappen, die ieder mensch met zijn deugden en gebreken bezit.

Onder al die gekleurde huiden blijkt een warm menschenhart te kloppen, maar al hun monden spreken verschillende talen.

2. Eenmaal zag ik een Nederlander, die „maloe” werd gemaakt door een Javaan. Ik zal U straks uitleggen wat maloe is. De Nederlander, een beetje dom manneke, liet er zich op voorstaan, dat hij tot het blanke ras behoorde.

De Javaan glimlachte beleefd, zweeg een oogenblik en zei toen: „Kent Mijnheer het verhaal van hetgeen gebeurde, voordat Adam werd geschapen? Het is een heel oud verhaal. Toen Goesti Allah, zoo noemde hij God als Mohammedaan, den mensch wilde scheppen, boetseerde hij een beeld uit witte klei en zette dit in den oven, om hem gaar te bakken. Nieuwsgierig naar het resultaat, haalde hij zijn schepping te voorschijn en ontdekte, dat deze nog veel te bleek was. Hij zond dit product naar Europa. Opnieuw vormde hij een levend beeld, stopte dit in den oven, zeggende: nu zal ik beter oppassen. Maar hij wachtte te lang, de mensch werd pikzwart en hij keurde ook dit product af en zond het naar Afrika. Toen wist hij den juisten duur van verhitting en ziet: de volmaakte, mooi bruin gebrande mensch kwam te voorschijn, niet te wit en niet te zwart. Die plaatste hij op Java.”

De Hollander meesmuilde en was „maloe”. Maak een Indonesiër *nooit* maloe, want dan kwetst ge hem zoo diep, dat hij het U niet gauw zal vergeven. Iemand maloe maken is erger dan hem gewoon

beschaamd, verlegen te maken: men maakt hem bij zijn soortgenooten eenvoudig onmogelijk.

3. Noem een Indonesiër, van welk eiland hij ook komt, liever niet „inlander”. Die naam heeft voor hem een wrangen, onaangename bijmaak. Spreek desnoods van „inheemsche”. Zelf noemt hij zich graag „orang boemipoetra”, een welluidend woord, dat letterlijk „landskind, landszoon” beteekent.

Praat niet al te luid tegen een bewoner van onzen Archipel. Dit is grof, en aan niets heeft Kromo, Wongso, Wirjo, Amat, Sidin of hoe hij moge heeten, meer het land, dan aan grofheid, niets waardeert hij meer, dan fijne, goede, beleefde manieren.

4. Het is in een kort bestek niet mogelijk om vaste voorschriften of aanwijzingen of regels te geven voor de wijze waarop men tegen een Indonesiër moet optreden maar enkele typische voorbeelden van zijn karaktertrekken moet men kennen, om zich althans eenigszins te kunnen oriënteren op de houding die men jegens hem heeft aan te nemen.

5. Er zijn twee dingen, waaraan hij groote waarde hecht, behalve natuurlijk aan alles wat wij zelf waardeeren, zooals goede voeding, goede kleeding en een rustig, veilig bestaan. Het zijn twee hoofddeugden, nl. *beleefdheid* en *rechtvaardigheidsgevoel*. Het ergste wat men een Indonesiër kan verwijten, is, dat hij „koerang adjar” is, letterlijk: „te weinig geleerd”, dus niet opgevoed, onbeschaafd is. Het meeste respect heeft hij voor zijn baas als deze „adil”, rechtvaardig is. Vandaar dat in tijden van druk en verdrukking, wanneer naar een verlosser wordt uitgezien, altijd weer naar den „Ratoe Adil”, dat is de Rechtvaardige Vorst, wordt verlangd.

6. Zorg bij den omgang met den Indonesiër, wanneer ge zijn meerdere in rang mocht worden, vóór alles rechtvaardig te zijn en blijf steeds beleefd. Goede vormen tellen in Indië meer dan bij ons en een flinke, maar onbeschofte, ruwe vent bereikt minder dan een normaal mensch met fijne manieren.

7. Voor wie voor het eerst in Indië komt, waar hij zich als enkeling verloren waant tusschen duizenden hem onbekende menschen van een geheel ander, kleiner gebouwd ras, van geheel andere gewoonten, andere zeden en volkomen andere opvattingen, is het in het begin wel eens moeilijk, zijn houding te bepalen. Want elke Indonesiër is de eerste jaren voor hem een gesloten boek. Hij begrijpt hem niet en hij wordt zelf niet begrepen. Daarbij is de taal één van de sleutels om dit boek te openen. Wie goed de *taal* van het volk spreekt, valt het al heel wat gemakkelijker.

Het succes van ons bestuur is dan ook voor een groot deel te danken aan de *talenkennis* van onze bestuursambtenaren, rechters, officieren,

planters, ingenieurs. Met een paar honderd Maleische woorden kan men zich in groote steden, waar de meeste inwoners Maleisch leerden spreken, heel aardig redden.

Maar om werkelijk prettig met Indonesiërs te kunnen omgaan, werkelijk met hen van gedachten te kunnen wisselen, is het noodig, de volkstaal te leeren en daarvoor is jarenlange studie en oefening noodig.

Daar op de duizend Indonesiërs misschien twee of drie wat Nederlandsch hebben geleerd, behoeft men op gesprekken in onze eigen taal niet te rekenen.

Dit is en blijft een moeilijke kwestie, die in een paar maanden nu eenmaal niet op te lossen is. Zelfs onder de Indonesiërs onderling vormt de taal dikwijls een struikelblok. Evenmin als een Spanjaard Poolsch kent of een Engelschman Hongaarsch evenmin kent een Soendanees Bataksch, of een Djajak Javaansch. Voor zoover enkele hunner, gemiddeld 5 %, onderwijs genieten, kennen zij allen een weinig Maleisch, doch dit blijft voor hen een „vreemde taal”!

8. De eenheid van de ruim zeventig millioen Indonesiërs, over een gebied verspreid wonend, dat zestig maal zoo groot is als Nederland, werd tenslotte gevormd door één centraal gezag; allen werden rechtvaardig bestuurd door één Nederlandsch Bestuur, namens één Koningin en allen werden beschermd door één vlag, die wapperde van Atjeh tot Nieuw-Guinea en die overal rood-wit-blauw was.

9. De Indonesiër is in het algemeen niet erg spraakzaam. Hij kan soms meesterlijk zwijgen en door een sinds geslachten aangekweekte beheersching van zijn gevoel, laat hij de diepste roerselen van zijn ziel maar heel zelden blijken. Dit maakt ons dikwijls kregel, ja zelfs driftig. En wie driftig is, verspilt zijn krachten en maakt zich in zijn oogen eeuwig belachelijk. Met kalmte en een grapje bereikt men meer dan met woede, vloeken of harde woorden. En hand-tastelijkheden zijn tegenover Indonesiërs geheel uit den boeze!

10. Het hoofd van den Indonesiër is hem heilig. Raak dit niet aan, ook niet uit een grapje of in een scherts. Het *kleinste* tikje op zijn hoofd, een haal door zijn haar, het even oplichten van zijn hoofddekseel, dat hij uit beleefdheid steeds ophoudt, en nooit uit beleefdheid of eerbied zal afzetten, is een *grove fout*. Volgens het algemeen heerschend geloof is het hoofd de zetel van de ziel.

11. Sta niet wijdbeens, met Uw handen in de zij, dat zijn in zijn oogen uitdagende, onhebbelijke houdingen.

Wij moeten nooit vergeten, dat deze menschen anders hebben leeren denken, voelen, handelen dan wij, al is hun aanleg, hun intellect zeker niet minder dan de onze.

12. Er bestaan oude Javaansche geschriften, een soort „Vaderlandsche geschiedenis”, de „Babad tanah Djawa” of het geschiedverhaal van het eiland Java ; daarin worden ook zij het met allerlei verdichtfels gemengd, de oorlogen tegen de Nederlanders beschreven en soms zelfs de Nederlandsche officieren in hun gesprekken met Javaansche vorsten aangehaald. Het is een merkwaardige gewaarwording, wanneer men Javaansch kennende, daarin dan leest, hoe een Nederlander optreedt en zegt : „Gotperdom”, en dan volgt meestal iets weinig vriendelijks. De spot met onze grofheid ligt er hier duimendik bovenop. Gevoel voor humor heeft de Indonesiër evengoed als wij.

13. De zin voor beleefdheid gaat, vooral bij Javanen, wel eens zoover, dat de waarheid erbij in het gedrang komt en wij zijn dan al gauw geneigd om te zeggen : „alle Indonesiërs zijn leugenaars”. Niets is minder waar dan dat, maar wij moeten telkens opnieuw ons trachten te verplaatsen in hun denkwijze, hun geloof, noem het om mijn part bijgeloof, hun „adat”.

14. Wat is *adat*? Adat is al datgene wat uit jarenlange gewoonte, gebruik, zede, tot algemeen aanvaardden leefregel is gestempeld. En met die adat hebben wij in den omgang met onze Rijksgenooten aan de Evenaar voortdurend rekening te houden.

Verder mogen wij nooit vergeten, dat onze wetenschappelijke vorming en jarenlange scholing, onze westersche techniek en alles wat op ons een stempel van nuchterheid en verstandelijke ontwikkeling heeft gedrukt ons vreemd doet staan, tegenover den zooveel minder ontwikkelden Indonesiër, die als regel noch lezen, noch schrijven kan, die zelden of nooit radio heeft gehoord of bioscoopfilms heeft gezien, die nimmer een krant of een boek heeft gelezen, die niet weet, wat vitaminen zijn en nooit in een auto heeft gezeten.

15. Hoe kunnen wij met deze menschen praten, omgaan, hoe kunnen wij hun eeuwige vrees voor het onbekende en andere angsten en vreezen wegnemen, hen op hun gemak stellen, hun belangstelling wekken, hun begrip voor onze goede bedoelingen bij brengen? Eenvoudig door met hun zorgen en vreugden mede te leven, de gewoon menschelijke dingen van allen dag te bepraten. Over het weer spreekt niemand in Indië, dat heeft nu eenmaal geen zin, want warm is het altijd, jaargetijden zijn er niet; in onze wintermaanden brengt de west-moesson veel regen, in onze zomermaanden is het elken dag gegarandeerd droog. Maar over den stand van de gewassen spreekt de inheemsche boer heel graag en meestal met kennis van zaken. Daar de groote meerderheid der Indonesiërs van den landbouw leeft, is het plaatselijk voor hem een levenskwestie, hoe zijn oogst zal uitvallen.

16. Er is over het karakter van den Indonesiër en zijn verhouding tot den blanke heel wat geschreven en er bestaan zelfs dikke, geleerde boeken over dit onderwerp. Erg veel verder brengen die studiën ons niet. De ervaring is ook hier de beste leermeesteres en eerst jarenlange ondervinding, soms van aangenamen, soms van minder prettigen aard, leert ons den juisten toon vinden, waarop ons instrument van contact met onzen bruinen broeder moet zijn afgestemd.

Dikwijls is dit een voorzichtig, behoedzaam tasten en een ernstig voortgezet streven om zijn vertrouwen te winnen. Daarvoor zal men, ondanks herhaalde teleurstellingen en verrassingen, steeds weer moeten beginnen met *vertrouwen te schenken*.

Als er met meer tact en meer begrip, beter inzicht en meer humanisme altijd was opgetreden, zouden heel wat van de beruchte „assistentenmoorden” door koelies gepleegd op jonge planters in de tabakslanden van Sumatra voorkomen zijn geworden. Lang opgekropte wraak- en haatgevoelens kunnen bij de Indonesiërs tot een wilde uitbarsting van woede leiden, omdat hij soms maandenlang allerlei hoon en smaad moest slikken. Dan breekt in hem opeens een laaiende waanzin los, hij maakt „amok” en vernietigt in dolle woede alles wat hij door zijn bloeddoorloopen roode oogen ziet als zijn vijand. Vandaar de uitdrukking „mata gelap”, hetgeen „duister oog” beteekent, een zielstoestand, dien wij Europeanen, die ons eerder en vrijer uiten, wanneer wij zwaar beleedigd zijn, ons moeilijk kunnen indenken.

17. Evenals dit voor den onderlingen omgang van Europeanen geldt, kan men in de verhouding tot de bewoners van den Indischen Archipel ook drie mogelijkheden veronderstellen al naar gelang men zijn meerdere, zijn gelijke, of zijn mindere is.

A. Ofschoon de laatste jaren heel wat Indonesiërs tot de hoogste Regeeringsposten geroepen zijn en deze met eere hebben bekleed, kan ik niet uit ervaring spreken over mijn omgang met een Indonesiër als chef. Voor de ouderen onder ons, van den ouden stempel, met verouderde ideëën, is het wel eens moeilijk en wat onwennig geweest om zich aan deze verhouding aan te passen, daar zij steeds als „heerschers” den Indonesiër als een volgzaam, gehoorzaam object hadden beschouwd, en nu onder zijn leiding moesten werken. Maar de practijk heeft aangetoond, dat een Javaansche Burgemeester, Dokter, Ingenieur, Professor, of lid van den Raad van Indië in den omgang met zijn medemenschen al zeer weinig afweek van zijn Europeeschen collega.

B. Na de zgn. „indianiseering” van het snel groeiende bedrijfsleven, waarbij duizenden inheemsche krachten zijn ingeschakeld in tal van beroepen, die vroeger slechts door Europeanen werden uitgeoefend, is de verhouding van in dezelfde

rangen dienende rassen snel gewijzigd en hoezeer de Inheemsche maatschappij toch steeds een afgesloten geheel vormde, bleek een kameraadschappelijk samengaan in den dienst van blank en bruin geen ernstige moeilijkheden op te leveren.

- C. De derde mogelijkheid, nl. dat de Europeaan maatschappelijk boven een groot aantal Inheemschen wordt gesteld, kwam veel voor en zal zich ook in de toekomst waarschijnlijk nog veel voor doen. Hier is ook weer rechtvaardigheid en gemoedelijkheid, gepaard aan een zedelijk hoogstaand voorbeeld de eenige richtsnoer. Strengheid, mits van de goede soort, kalm en vastberaden optreden gepaard aan een open oor voor eventueele billijke klachten en een open oog voor de belangen der ondergeschikten wijzen hier vanzelf den weg. Bedenk echter steeds dat een koelie geen verlengstuk van zijn patjoel is, maar een levend mensch.

18. Ten slotte nog iets over den omgang met *Inheemsche vrouwen*. Hier speelt natuurlijk het sekse-instinkt een belangrijke rol en komen er geheel andere factoren in het spel. Een uitvoerige bespreking van dit onderwerp zou moeten leiden tot beschouwingen over het zoogenaamde „gemengde huwelijk“, over het concubinaat, een typisch Indisch vraagstuk voor den vroegeren „koloniaal“, over de kazerneering der „soldatenvrouwen“, en eindelijk over prostitutie. De Inheemsche vrouw is in het algemeen zeker niet minder eerbaar, minder ingetogen, minder fatsoenlijk, dan haar Europeesche zusters. Ook onder haar komen alle graden van zedelijkheid voor, maar de algemeen menschelijke wetten van schaamte gelden in Indië evengoed als elders ter wereld. Sinds de Inheemsche vrouw zich emancipeerde, meer onderwijs genoot en meer geestelijke ontwikkeling ontving, is zij in maatschappelijk aanzien zeer gestegen. Op de groote banken, bij het onderwijs, bij de P.T.T. en bij allerlei bedrijven en kantoren maakt de vrouwelijke Inheemsche werkkraft lang geen slecht figuur en wordt zij door het publiek naar waarde geschat.

19. Er is nogal eens smalend en laetdunkend gepraat en geschreven over den „verderfelijken“ invloed van de „baboe“ op onze kinderen. Ook hier is met de noodige takt en het vereischte inzicht enorm veel goeds te bereiken; menige Indische moeder zal vol dankbaarheid de goede zorgen van haar trouwe baboe gedenken. Wat zou er van een Europeesch gezin in Indië terecht komen zonder de Inheemsche bedienden, die in het algemeen rustig hun taak vervulden en die voor een billijke menschelijke behandeling meestal zeer dankbaar bleken.

20. Wij moeten nooit vergeten, dat een ras dat zich eeuwen lang in de heete tropen heeft ontwikkeld, een ander levensrhythme, en

langzamer levenstempo heeft dan het onze. Wie in Indië al te veel haast maakt, zal dit eenmaal moeten bezuren.

Het voortdurend aansporen van Indonesiërs met een zenuwachtig „ajo lekas”! (Toe, vlug wat) maakt meestal op hen weinig indruk, maakt hen „bingoeng” (van streek) en remt eerder hun prestaties, dan ze te versnellen.

Ik zag eens een zendeling een spreuk aan den wand hangen, waarop in sierlijke letters geschreven stond: „Bezit Uw ziel in lijdzaamheid. — Bedenkt, dat gij op Java zijt.”

Die zendeling kende zijn Pappenheimers.

21. Hebben wij dan in het algemeen ten aanzien van de Indonesiërs een *opvoedende* taak? Ik geloof het wel. Zij hebben veel van ons te leeren, maar het merkwaardige is, dat wij in den loop der jaren toch zelf ook veel van hen geleerd hebben en ons leven in de tropen zou alle passende omlijsting missen, indien dit niet door den omgang met die millioenen anderen werd geschraagd. Kennis en levenswijsheid zijn lang niet hetzelfde en zoo goed als wij onze kundigheden en kennis aan de volken van den evenaar brachten, zoo goed hebben zij ons veel levenswijsheid getoond, dikwijls juist wanneer wij die het minst verwachtten.

Met vitten, oordeelen, kankeren en kritiseeren komen wij ook in Indië niet ver. Met geduld, begrip, wellevendheid en strenge rechtvaardigheid zijn heel wat harten gewonnen, die trouw en aanhankelijk bleven.

22. Ten slotte nog iets over den *Godsdienst*.

Verreweg het grootste deel van al onze Rijksgenooten in Insulinde belijdt den Islam. Dat wil zeggen, dat zij, tenzij door geloofsvoorschriften gedwongen o.a. den Zondagsrust negeeren, dat zij getuigen dat er geen God is, dan Allah en dat Mohammed zijn gezant is. Zij erkennen het gezag van den koran, hun heilig boek en niet dat van den Bijbel. Zij beschouwen honden en varkens als onreine dieren en hebben duizenden ritueele gebruiken en spijswetten, die hun heilig zijn en die wij derhalve hebben te respecteeren. Doch behalve de belijdenis van den Islam zijn er nog tal van andere religieuze zaken, die zij totaal anders opvatten dan wij en daarbij worden zij niet geleid door verstandelijke overwegingen, doch door allerlei gevoelsmotieven, die zij door de eeuwen heen van hun vaders hebben geërfd. Wij noemen dat kortweg bijgeloof en schudden het wijze hoofd over zooveel domheid, kortzichtigheid en achterlijkheid.

Toont dat ge eerbied hebt voor elk eerlijk geloof, ook voor de plaatsen waar dit geloof wordt beleden of gepredikt. Ga daarom *nooit* met schoenen aan een Mohammedaansch bedehuis binnen; dit zou een opstand kunnen ontketen. Indien ge een mesdjid wilt zien, vraag dan eerst vergunning daartoe aan de bevoegde autoriteiten. Noem als Europeaan nimmer den naam van Allah, men beschouwt dit als een ontheiliging.

Komt het in een gesprek voor, dat ge den Profeet van Arabië moet vermelden, zeg dan steeds *Nabi Moehammad* (met den klemtoon op „ham”) en bespot hem niet; dit is zeer grof en beledigend voor andersdenkenden.

23. Wij hebben elkander noodig. Samen zullen wij aan de éénheid van ons Rijk bouwen voor de toekomstige welvaart van Nederland, Indonesië, Suriname en Curaçao.

Wat de Jap niet kon en niet wilde, zal Nederland moeten bewijzen, wèl te kunnen en ook ernstig te willen, in hartelijke begrijpende samenwerking van bruinen, gelen, rooden, zwarten en blanken, voor één ideaal van vrede, rust en orde.

III. MALEISCH

Algemeene regels:

Klemtoon. Deze valt op de laatste lettergreep, behalve als die een toonlooze *e* is. vb.: *roemah* — huis; *lekas* — vlug.

Uitspraak. Deze is als in het Ned. Uitzonderingen:

a en *o* in open lettergrepen klinken als in de Ned. woorden *hap* en *krot*. vb.: *apa* — wat; *pohon* — boom.

e die toonloos is als in het Ned. woord: *Mevrouw*.

vb.: *kertas* — papier.

e uitgesproken als in het Ned.: *nemen* of *pen*, wordt hierin aangegeven resp. met *é* of *è*.

vb.: *sepédah* — fiets; *pèndèk* — kort.

g wordt uitgesproken als in het Eng. woord *good*.

vb.: *gila* — gek.

ng wordt uitgesproken als in het Ned. woord: *Koningin*.

vb.: *bingoeng* — wanhopig.

ngg wordt uitgesproken: de *g* na de *ng*.

vb.: *minggoe* — week, Zondag.

i in gesloten lettergrepen wordt uitgesproken als in het Ned. woord *pil*. vb.: *ketjil* — klein.

i in open lettergrepen wordt uitgesproken als in het Ned. woord *hier*. vb.: *minoem* — drinken.

h tusschen twee verschillende klinkers wordt niet uitgesproken.

vb.: *pahit* — bitter (uitgesproken *pa it*).

h aan het eind van een woord wordt uitgesproken als een zachte *ch*.

vb.: *soedah* — reeds; *poetih* — wit; *penoeh* — vol.

Zinsbouw. Men plaatst voorop, wat in de gedachte het belangrijkste is. vb.: *roemah besar* — een groot huis.

ini roemah besar — dit huis is groot.

roemah besar ini — een groot huis is dit.

besar ini roemah — groot is dit huis.

Verder is de zinsbouw: onderwerp, gezegde, bepaling.

In vragende zinnen gebruikt men dezelfde volgorde; slechts de intonatie duidt op een vraag.

vb.: *Mari ke roemah* — ga mee naar huis.

Mari ke roemah? — ga je mee naar huis?

Lidwoorden. Deze bestaan in het Maleisch niet.

Geslacht. Bij menschen duidt men het mann. geslacht aan met achtervoeging van het woord *laki* — man, voor het vr. geslacht het woord *perempoean* — vrouw. Bij dieren geldt dit voor de woorden resp. *djantan* voor het mann., en *betina* voor het vr. geslacht.

Naamvallen. In het Maleisch zijn geen naamvalsverschillen.
 Voor de tweede naamval voegt men het pers. vóornaamw. toe.
 vb.: *sepéda-saja* — mijn fiets.

Meervoud. Voor den meervoudsvorm herhaalt men vaak het woord.
 vb.: *anak-anak* — kinderen.

Werkwoorden. Bij werkw. onderscheidt men de *stam* en de *di-*vorm. Overigens is er geen vervoeging.

vb.: *saja makan* — ik eet, ik at.

vb. van de di-vorm:

saja marah sama dija — ik ben kwaad op hem.

saja di-marah oléh dija — ik heb een standje van hem gehad.

Hoedanigheden. Een hoedanigheid plaatst men direct achter het woord. vb.: *koeda poetih* — een wit paard.

Wil men een hoedanigheid met nadruk uiten, bv. in tegenstelling tot een andere, dan voegt men het woord *jang* daartusschen.

vb.: *koeda jang poetih* — het witte paard

(in tegenst. tot het zwarte paard b.v.).

Bijv. naamwoord. Men kan woorden omvoegen tot bijv. naamw. door er *ber* of *ke* aan toe te voegen.

vb.: *goena* — nut; *bergoena* — nuttig.

dengar — hooren; *kedengaran* — hoorbaar.

Plaatsaanduiding. Dit geschiedt door het woord: *di*.

vb.: *saja (ada) di roemah* — ik ben thuis.

Wil men een beweging naar een bepaald doel aanduiden, dan gebruikt men *ke* of *ka*.

vb.: *mari ke roemah* — ga mee naar huis.

Leer van buiten:

Pers. voornaamwoorden:

ik	—	saja
jij	—	engkau
hij, zij	—	dija (enkelv.)
zij	—	meréka (meerv.)
wij	—	kita-kami

Telwoorden:

1	—	satoe	115	—	seratoes-lima-belas
2	—	doea	120	—	seratoes-doea-poelee
3	—	tiga	130	—	seratoes-tiga-poelee
			etc.		
4	—	ampat	1000	—	seriboe
5	—	lima	10000	—	sepoeloe-riboe
6	—	anam	100000	—	seratoes-riboe

7	— toedjoeh	1000000	— se-det joa
8	— delapan	1/2	— se-tengah
9	— sembilan	1/3	— se-per-tiga
10	— depoeloe	1/4	— se-per-ampat
11	— sebelas	3/5	— tiga-per-lima
12	— doea-belas	eerste	— jang-per-yama
13	— tiga-belas	tweede	— jang-per-doea
14	— ampat-belas		
etc.			
20	— doea-poeloe	derde	— jang-per-tiga
21	— doea-poeloe-satoe	tiende	— jang-per-sepoeloe
22	— doea-poeloe-doea		
23	— doea-poeloe-tiga		
etc.			
30	— tiga-poeloe		
40	— ampat-poeloe		
50	— lima-poeloe		
etc.			
100	— seratoes		

Namen der maanden : Deze spreekt men ongeveer uit als in het Nederlandsch.

Januari	— Djanoeari	Juli	— Djoeli
Februari	— Débroeari	Augustus	— Ogoestoes
Maart	— Mart	September	— Sèptèmber
April	— Apriel	October	— Oktober
Mei	— Mè	November	— Nopèmber
Juni	— Djoeni	December	— Désember

Namen der weekdays :

Zondag	— Minggoe	Donderdag	— Kemis
Maandag	— Senèn	Vrijdag	— Djoema'at
Dinsdag	— Selasa	Zaterdag	— Sabtoe
Woensdag	— Rebo		

Voor het noemen van een datum plaatst men het woord : tanggal, terwijl door het noemen van het jaartal het woord : tahoen (= jaar) wordt gezet.

vb. : 25 Januari 1945 — tanggal doewa-poeloe-lima Djanoeari tahoen seriboe-sembilan-ratoes-ampat-poeloe-lima

Voor het noemen van een dag-bepaling zet men het woord : hari (= dag).

vb. : Maandag ga ik naar Batavia — hari senèn saja pergi ke Betawi.

Eeuw	— abad
jaar	— tahoen
maand	— boelan (is ook maan)

week	— minggoe
dag	— hari
vandaag	— ini hari
morgen	— bésok hari (volgende dag)
gisteren	— kemarèn hari
deze week	— ini minggoe
verleden week	— minggoe jang laloe, dahoeloe
volgende week	— ninggoe jang akan datang
deze maand	— ini boelan
verleden maand	— boelan jang dahoeloe
volgende maand	— boelan jang akan datang
tijd	— tempo
's morgens	— pagi-pagi
's middags	— siang
vooravond	— soré
nacht	— malem

Leer van buiten :

Familiebetrekkingen :	Vader	— bapa (k)
	moeder	— iboe
	broer	— soedara lelaki
	zuster	— soedara perempuan
	grootmoeder	— nènèh
	grootvader	— kakèh
	neef	— sepoepoe
	nicht	— sepoepoe
	echtgenoot	— laki
	echtgenote	— bini
	kind	— anak

Ter bevordering van een goede verstandhouding met de Inheemsche bevolking spreke de militair in den dagelijkschen omgang met het dorpsvolk steeds aan met :

oudere man : pak

oudere vrouw : iboe

man van gelijken leeftijd : kang of mas op Java, toean of entjik op Sumatra.

vrouw van gelijken leeftijd : 'joe (zuster).

Bestuurslieden : bij hun titel of graad van waardigheid bv. wedana, demang, loerah.

goeden dag	— tabéh
goeden morgen	— selamat pagi
goeden avond	— selamat malem
goede reis	— selamat djalan (djalan : reizen, gaan)
goed verblijf	— selamat tinggal (tinggal : achterblijven)

smakelijk eten	—	selamat makan (makan : eten)
weltherusten	—	selamat tidoer (tidoer : slapen)
proost (bij drinken)	—	selamat minoem (minoem : drinken)
veel geluk	—	benjak selamat
hoe gaat het met U?	—	Ada baik?
alles goed	—	kabar baik
hoe laat is het?	—	poekoel berapa?
het is twee uur	—	poekoel doea
hoe ver is het nog?	—	misi berapa djaoeh?
wat is er?	—	ada apa?
wat is daar?	—	ada apa di-sana?
wat is dat?	—	apa itoe?
wat is dit?	—	ini apa?

Kompasstreken.

Noorden	— oetara	op Java : Noorden	— lor
Oosten	— timoer	Westen	— koelon
Westen	— barat	Oosten	— wétan
Zuiden	— selatan	Zuiden	— kidoel

Jaargetijden.

Droge (Oost-)moesson	—	moesim panas (panas = warm)
Regen (West-)moesson	—	moesim hoedjan (hoedjan = regen)

leven	— hidoep		
sterven	— meninggal doenia (lett. het aardsche achterlaten)		
sneuvelen	— djatoeh mati (lett. doodvallen)		
dood	— mati	geven	— kassi
eten	— makan	nemen	— ambil
drinken	— minoem	helpen	— toeloeng
slapen	— tidoer	brengen	— bawah
loopen	— djalan	begrijpen	— mengerti
zitten	— doedoek	spreken	— omong
hurken	— djongkok	schrijven	— toelis
zee	— laoet	zingen	— menjanji
boot	— kapal	maan	— boelan
duikboot	— kapal selam	zon	— mata-hari
oorlogsboot	— kapal perang	ster	— bintang
	(perang = oorlog)	regen	— hoedjan
dek	— lantai	roepen	— panggil
kajuit	— kamarnja	plaats	— tempat
kamer	— kamar	Nederland	— negeri Belanda
stuurman	— djoeroe moedi	Indië	— Indonesia
kapitein	— kapitan	Java	— negeri Djawa
golf	— ombak	Sumatra	— Andalas, Poelau,
eb	— air soeroet		Pertja
vloed	— air pasang	Engeland	— negeri Inggris
zeeziek	— sakit laoet	Amerika	— negeri Amèrika

zwemmen	— berenang	Japan	— negeri Djepang
vertrekken	— berangkat	Javaan	— orang Djawa
haven	— pelaboehan	Engelschman	— orang Inggris
eiland	— poelau	etc.	
bestrijden	— berperang dengan		
	(dengan = tegen).		

wanneer vertrekken wij?	— kapan kita berangkat
de boot is groot	— kapal ini besar
wij komen van Nederland	— kita datang dari negeri Belanda
wij willen naar Indië	— kita maoe ke Indonesia
wij willen den Jap bestrijden	— kita maoe berperang dengan orang Djepang
wij willen den Indonesiër helpen	— kita maoe toeloeng orang Indonesia
de Japanner is slecht	— orang Djepang itoe djahat
de zee is groot	— laoet itoe besar
ik ben zeeziek	— saja sakit laoet
help mij	— toeloeng saja
roep den dokter, hij is ziek	— panggil toean Dokter, dija sakit
zie, een vogel	— liat, ada boeroeng
hier is veel visch	— di sini ada banjak ikan
waar ga jij heen?	— ke-mana?
ik breng de bagage van den luitenant naar zijn hut	— saja bawa barang toean Litnan ke kamarnja
daar ligt een eiland	— di-sana ada poelau
de kapitein zegt, dat dat Sumatra is	— toean kapitan bilang, itoe Andalas
spreek langzaam	— omong pelan-pelan
ik spreek een weinig Maleisch	— saja omong melajoe sedikit
hoe laat eten wij?	— poekoel berapa kita makan?
het is heel warm vannacht	— panas betoel ini malem
er zijn veel sterren	— ada banjak bintang-bintang

In de Kazerne.

nu	— sekarang	uniform	— pakéan
straks	— nanti		(soldadoe)
kazerne	— tangsi	puttee	— poeti
soldaat	— soldadoe	musketengaas	— klamboe
geweer	— senapan	fortificatie,	— bèntèng
kanon	— meriam	versterking	
mitrailleur	— mitraljèr	mes	— piso
kapmes	— kléwang	bijl	— kapak
bajonet	— sangkoer	strijden (man	— bangklai
kruit	— obat senapan	tegen man)	
kogel	— pèlor	bestrijden	— berperang
ransel	— boentil		dengan

schoen	— sepatoe	overwinnen	— menang
rimboe-hoed	— topi rimba	verliezen	— kalah
helm	— topi besi	bang zijn	— takoet
waken	— djaga	dapper zijn	— berani
schildwacht	— orang djaga		(gagah
geweerladen	— mengisi senapan		berani)
hinderlaag	— pengadangan	leger	— balatentèra
halthouden	— berènti	gelid	— baris
krijgsgevangene	— orang tahanan	exerceeren	— membaris
vluchten	— lari	i. h. gelid	— djalan
gevaar	— bahaya	marcheeren	berbaris
keuken	— dapoe	exercitieterrein	— tempat
vlag	— bendèra		membaris
		gevangenis	— pendjara
		vijand	— moesoeh
		brits	— balé-balé
		koken	— masak
		vliegtuig	— kapal ter-
			bang
			mesien ter-
			bang

De soldaten zijn in de kazerne — soldadoe-soldadoe ada di tangsi
 Zij exerceeren daar op het — Dija membaris di-sana di tempat
 exercitieterrein membaris
 ons leger is niet bang — bala-tantèra kita tida takoet
 wij zullen den oorlog winnen — kita akan menang perang
 deze soldaat laadt zijn geweer — soldadoe-ini isi senapan-nja
 zet de bajonet op het geweer — pasang sangkoer di senapan
 in de keuken kookt men rijst — di dalam dapoe orang masak
 voor ons nasi boeat kita
 de soldaten liggen op de brits, — soldadoe-soldadoe ada di balé-
 zij zijn moe balé dija tjapé
 deze soldaat is moedig — ini soldadoe gagah-berani
 breng mijn ransel hier — boentil-saja bawa ke-sini
 (kemari)
 vertrouw dien man niet — djangan pertjaja orang itoe
 misschien is hij een spion — berangkali dija mata-mata
 schildwacht, jaag hem weg — djaga, oesir itoe orang
 hij wil niet, luitenant — dija tida maoe, tocan Litnan
 stop hem dan in de gevangenis — soedah, taroeh dalem pendjara
 sadja
 maak je geweer schoon na de — bikin bersih senapan abis mem-
 exercitie baris
 span je muskietengaas om je — pasang klamboe di topi-besi
 helm
 mijn schoen is stuk — sepatoe-saja pitjah
 breng hem naar den schoen- — bawake-toekang sepatoe
 maker

In het Veld.

bosch	— oetan	hoog gras	— alang-alang (lalang)
moeras	— rawa	gewoon gras	— roempoet
sloot	— parit	wijzen	— toendjoek
weg	— djalan	reeds, al	— soedah
droog rijstveld	— ladang	wat	— apa
nat rijstveld	— sawah	mais	— djagoeng
heuvel	— boekit	boom	— pohon
berg	— goenoeng	van	— dari
stijgen (be-)	— naik	neen, geen	— tida, boekan
dalen	— toeroen	neen (verbod)	— djangan
moeilijk, zwaar	— berat	slijk	— loempoer
kleine water-	— pantjoeran	glad	— litjin
straal, uit rots of		hardloopen	— lari
bamboegeleding		spoor	— bekas
links	— kiri	schieten,	— pasang
rechts	— kanan	spannen	
rechtdoor	— teroes	schot	— boenji
ver	— djaoeh		senapan
terug- (komen)	— kembali	vluchteling	— pelarian
langzaam	— pelan-pelan	blad	— daoën
snel	— lekas	volgen, meegaan	— ikoet
voorwaarts	— madjoe	bocht	— lèngkok
hoeveel	— berapa	doorn	— doeri
volgt mij soldaten	— ikoet soldadoe-soldadoe (anak soldadoe)		
maak je geweren gereed	— sedi'ja senapan		
neem je kapmes in de hand	— kléwang di tangan		
voorwaarts !	— madjoe !		
pas op voor de bochten	— awas lèngkok-lèngkok		
gids, ga jij voorop !	— pandoe, ke moeka		
volg den weg links	— djalan di kiri-oeroet djalan jang kiri		
wijs mij, waar je die vluchte-	— toendjoek, di mana engkau liat ling zag itoe pelarian		
ziet U dat droge rijstveld ginds	— engkau liat itoe ladang di-sana		
achter dien boom waren twintig	— di belakang itoe pohon ada doea- japanners poeloeh orang-Djepang		
in die sloot ligt een gesneuvelde	— di dalem itoe parit ada orang Javaan djawa jang djatoehmati		
hoeveel kogels heb je nog	— engkau misi poenja berapa pèlor?		
hoor de kanonnen schieten	— dengar boenji-nja meriam		
ik hoor een schot	— saja dengar boenji-nja senapan		
de gids volgt het spoor	— pandoe djalan di bekas		
nu voorzichtig !	— sekarang awas !		

het kruit van den Jap geeft — obat senapan orang Djepang kasi
 weinig rook — sedikit asap
 mijn vriend is gesneuveld — sobat-saja djatoeh mati
 misschien leeft hij nog, roep — berangkali dija misi idoe, pang-
 den dokter — gil toean Dokter
 durf den dood onder oogen te — berani mati (berani-lah mati)
 zien
 drink dat water niet — djangan minoem air itoe
 het is vergiftigd door de — itoe di-ratjoen oléh orang Dje-
 Japanners — pang
 ik heb een doorn in mijn voet — kaki-saja di-kena doeri

Op de rivier en in het moeras

rivier	— kali, soengei stroomversnelling	— riam
moeras	— rawa	— regen — hoedjan
mangrovegewas	— bakau-bakau	— wasschen — tjoetji
krocodil	— boeaja	— zeep — saboen
musket	— njamoek	— vuur — api
moerasvlieg	— agag	— lamp — lampoe
jeuk	— gatel	— overstrooming — bandjir
vuil	— kotor	— oever — tepi
medicijn	— obat	— oversteken — menjeberang
prauw	— peraoe	— zwemmen — berenang
roeispaan	— dajoeng	— snel — lekas
zij-rivier	— anak-kali	— bloedzuiger — patjèt
bovenstrooms	— di-hoeloe	— sigaret rooken — minoemroko
benedenstrooms	— di-hilir	— touw — tali
visch	— ikan	— bivak — bivak
riviermonding	— koeala	

de prauwen varen naar de — peraoe-peraoe menjeberang
 overzijde
 het moeras is vol kreeften — ada banjak kepiting (joejoe)
 — didalam rawa
 zijn hier krokodillen? — di-sini ada boeaja?
 kan men hier zwemmen? — orang bisa berenang di-sini?
 de moerasvliegjes veroorzaken — agag-agag gatel
 jeuk
 hier is veel visch — ada banjak ikan di-sini
 ga je mee hengelen — ikoet mantjing ikan
 doe medicijn op die wond — taroeh obat di loeka
 wij roeien bovenstrooms — kita berdajoeng di-hoeloe
 er komt regen — hoedjan datang
 wij zullen hier blijven vanavond — kita tinggal di-sini ini malem
 sla het bivak op — sedijah bivak
 zet schildwachten uit — soeroe djaga (lett. laat oppassen)
 aan den overkant hoor ik een — saja dengar boenji-nja senapan
 schot — di seberang

maak geen vuur	—	djangan bikin api
mijn kleeren zijn vuil	—	pakéan-saja kotor
wasch ze met zeep in de rivier	—	tjoetji sama saboen di kali
de vijand wordt vanuit de	—	orang-moesoeh di-toenggoe dari
riviermonding verwacht		koeala
roei sneller, daar is een stroom-	—	dajoeng lebih lekas, di-sana ada
versnelling		riam
wek mij om vijf uur	—	bikin bangoen (panggil) saja
		poekoel lima
er zijn weinig sterren vannacht,	—	ada sedikit bintang (-bintang) ini
het is donker		malem, gelap (betoel)
hier, soldaten, rookt een	—	ini soldadoe-soldadoe (anak-
sigaret		anak), minoem roko
stil, ik hoor menschen	—	diam, saja dengar orang-orang
zij komen hierheen	—	dija datang kemari
wie daar	—	berda
vrienden	—	prin
landgenooten	—	orang bangsa
sergeant, wat is er met dien	—	Sersan ada apa sama itoe orang
man		
hij is door een slang gebeten	—	dija di-gigit oelar
hier is medicijn	—	ini obat
span het muskietengaas, kinde-	—	pasang klamboe, anak-anak,
ren, straks worden jullie hoog		nanti engkau sakit
ziek		

Bestorming van een dorp

dorp	—	kampong-	lamp	—	lampoe
		desa	hutje	—	pondok
stad	—	kota	stal, kraal	—	kandang
huis	—	roemah	binnengaan	—	masoek
dakbedekking	—	atap	tuin	—	kebon
van droog gras			hond	—	andjing
plank	—	papan	op	—	atas
vloer	—	lantai	boven	—	di-atas
kamer	—	kamar	aan	—	pada
wand	—	dinding,	dichtbij	—	dekat
		bilik	beuken	—	hantem
deur	—	pintoe	brandstichten	—	bakar
venster	—	djandèla	dorpshoofd	—	kepala-
ladder	—	tangga			kampong
spijker	—	pakoe	verbieden	—	larang
voorraadschuur	—	goedang	uithouden	—	tahan
rijtschuur	—	loemboeng	vergiffenis	—	ampoen
tafel	—	médja	verzamelen	—	koempoel
stoel	—	kerosi	tellen	—	hitoeng
kast	—	lemari	totdat	—	sampé

trekken	— tarik	vragen	— minta
tusschen	— di-antara	rooken	— berasap
voorzichtig	— hati-hati	(vuur bv.)	

Wij zullen in den ochtend het dorp aanvallen	—	ini pagi kita akan menjerang itoe kampong (desa)
daar zijn honderden Japansche soldaten	—	di-sana ada beratoes-ratoes soldadoe-Djepang
de kanonnen beuken het dorp	—	meriam-meriam hantem kampong
wij vallen met de bajonet aan	—	kita serang pakei sangkoer
daar blaft een hond	—	ada andjing jang boenji
niet schieten voor ik het zeg	—	djangan pasang sebeloem saja bilang
waar is het huis van het dorps- hoofd	—	di-mana roemah-kepala-kampong?
steek de huizen in brand	—	bakarliah roemah-roemah
in de tuinen zijn nog vele Japan- ners, pas op	—	di kebon-kebon misi ada banjak orang Djepang, awas (hati-hati)!
Kromo, ga jij dat huis binnen	—	Kromo, masoek dalam roemah itoe
trek de deur om!	—	tarik pintoe sampé djato!
verzamel je menschen	—	koempoelken orang-orang
geef geen pardon	—	djangan kasi ampoen
kijk dat hutje eens branden	—	liat itoe pondok bakar
vraag waar nog vijanden zijn	—	tanja di-mana misi ada orang-moesoeh
Luitenant, ik heb nog maar drie menschen, ik kan het niet hou- den	—	toean Litnan, tjoema tinggal tiga orang sadja, saja tida bisa tahan
het moet	—	moesti
ga daar niet binnen	—	djangan masoek di-sana
verboden toegang	—	di-larang masoek

In het dorp

Vadertje, ik heb dorst	—	bapah, saja ber-haoes
mag ik een klapper hebben?	—	saja boléh dapet satoe klapa?
ik heb honger, kook rijst	—	saja lapar, masak nasi
ik eet geen varkensvleesch, meneer	—	saja tida makan daging babi, toean
rooster mij een cassave-wortel	—	panggang ketèla boeat saja
dit is mijn maisaanplant	—	ini kebon-djagoeng-saja
hier komen veel zwijnen	—	dateng banjak tjèlèng di-sini
ik zal ze jagen	—	saja akan-boeroe
kom kinderen, niet bang zijn!	—	ajo anak-anak, djangan takoet!
Dorpshoofd, mijn motor is blij- ven steken in de modder. Wil je me helpen?	—	kepala-kampong, montor-saja di- tinggal dalem loempoer. Engkau maoe toeloeng saja?

ik wil drie kippen koopen	—	saja maoe beli tiga ayam
wat is de prijs?	—	harga berapa?
een dubbeltje meneer	—	satoe pitjies, toean (satoe ketib)
deze bananen kosten een kwartje	—	ini pisang harga-nja setali
deze geit kost een gulden	—	kambing ini harhanja sapérak
ik wil hier overnachten, kan dat?	—	saja maoe bermalem di-sini, bisa bisa?
vanwaar komt meneer?	—	dari-mana toean datang?
van	—	dari
ik ben moe, de berg was hoog en zwaar	—	saja tjapé, goenoeng-nja tinggi dan soesah
kan ik hier baden?	—	saja bisa mandi di-sini
ik dank u	—	trima kasih
niet te danken	—	trima kasih kembali
ik voel me hier op mijn gemak	—	saja seneng hati di-sini
ik wil in Uw land blijven	—	saja maoe tinggal di negri-moe
het is hier mooi	—	bagoes di-sini
ik houd van Uw volk	—	saja soeka bangsa-engkau
ik wil hier werken	—	saja maoe kerdja di-sini
ik zal mijn volk van U vertellen	—	saja akan tjerita bangsa-saja dari engkau

Lichaamsdeelen

lichaam	—	badan	tand	—	gigi
hoofd	—	kepala	borst	—	dada
oog	—	mata	arm, hand	—	tangan
haar	—	ramboet	been, voet	—	kaki
neus	—	idoeng	rug	—	belakang
mond	—	moeloet	buik	—	peroet

De Stad

stad	—	kota	tram	—	trem
straat	—	djalan	trein	—	karéta api,
auto	—	oto			sepoer
paardewagen	—	sado, dogkar	wagen	—	karéta
huis	—	roemah	winkel	—	toko
restaurant	—	roemah makan	Chinees Arabier	—	Tjina Arab
hotel	—	roemah hotèl	school	—	sekolah
		(-tidoer)	boek	—	boekoe
		losmèn	potlood	—	potlot
bioscoop	—	bioskoop	inkt	—	nitta

Het Hotel

kamer	—	kamar	slaapkamer	—	kamar tidoer
eetzaal	—	kamar makan	bed	—	tempat tidoer

badkamer	— kamar mandi	scheren	— tjoekoer
jas	— djas	scheermes	— piso-tjoekoer
broek	— tjelana	knippen (haar-)	— potong
hemd	— kamédja		ramboet
korte broek	— pèndèk	drank	— minoeman
kous-sok	— kaoes	eten (zelfst. nw.)	— makanan
schoen	— sepatoe		

In het Ziekenhuis

ziekenhuis	— roemah sakit	long	— paroe
dokter	— toean Dokter	zweet	— keringet
spier	— oerat	geneesmiddel	— obat
ziek	— sakit	ongeluk	— tjelaka
ziekte	— penjakit	zweer	— bisoel
verpleger	— mantri	koorts	— sakit panas
tong	— lidah	aspirine	— obat keringet
hals	— lèhèr		aspirien
schouder	— bahoe	genezen	— semboeh
vinger	— djari	bewusteloos	— pingsan
knie	— loetoet	opereeren	— potong
huid	— koelit	deken	— selimoet
hersenen	— otak	ei	— telur
hart	— djantoeng	melk	— soesoe
lever	— hati	fruit	— boeah-
rib	— roesoek		boeahan
bloed	— darah	groente	— sajoeran

mijn vriend is door een kogel getroffen — sobat saja di kena pèlor
 hij moet naar het ziekenhuis — dija moesti ke roemah sakit
 de Dokter helpt hem — toean Dokter toeloeng dija
 hij heeft een kogel in den rug — ada pèlor di dalem belakang-nja
 een rib is stuk — satoe roesoek roesak
 hij is bewusteloos — dija pingsan
 hij zweet, hij heeft koorts — dija kringet, Dija sakit panas
 de verpleger geeft hem genees- — mantri kasihobat-obat pada dija
 middelen
 hij moet goed eten — dija moesti makan baik
 wij brengen hem eieren, melk — kita bawa telur-telur, soesoe dan
 en fruit — boeah-boeah pada dija
 onder de knie moet onze ser- — Sersan-kita moesti di potong di
 geant geamputeerd worden — bawah loetoet
 brandt wierook voor hem — bakar menjan boeat dija
 Sidin keert blind naar zijn — Sidin kembali boeta ke-tanah-
 Vaderland terug — air-nja

meisje	— noni	jongen	— sinjo
jonge dame	— nona	jongenheer	— toean moeda
getrouwde dame	— njonja	heer	— toean
oudere getrouwde dame	— njonja besar	oudere heer	— toean besar

Rijst

jong gewas op de velden	— bibit	ontbolsterde rijst	— beras
geooogste rijst (in aren)	— padi	gekookte rijst	— nasi

Kwartier maken

Dag Wedana, Demang, Loerah, Petinggi, Mijnheer (naar gelang van de titel van het Inheemsche hoofd).

Hoe maakt U het?

Morgen komen hier dertig man. Kunnen zij hier 4 etmalen overnachten?

Is er een loods of een schuur of een school, die voor slaappleats kan worden ingericht?

Ik verzoek U iemand te zoeken, die zorgt voor genoeg padi-stroo voor ligplaats van dertig menschen.

Is er nog rijst of cassave meel en groente? Alles wordt behoorlijk betaald. U behoeft niet bang te zijn, dat er iets gevorderd wordt: wij zijn geen Japs. Misschien kan er 'n karbouw of 'n koe of 'n geit geslacht worden?

Als er iemand is, die kippen en eieren heeft, dan zou ik willen vragen, of hij die ook aan de soldaten wil verkoopen.

Hoe laat komen de soldaten?

Sedijakan tempat menginap

Tabé, Wedana, Demang, Loerah, Pettinggi, Toean.

Ada baik?

Bésok pagi akan datang tiga poeloeh orang. Apa dija boleh menginap disini boeat ampat malam?

Ada los atau goedang atau sekolah jang bisa disedijakan boeat tempat tidoer?

Saja minta tjari seorang jang menanggoeng bawa djerami (merang) padi jang tjoeboek goena tempat tigapoeloeh orang.

Misih ada beras atau gaplèk dan sajoer? Semoea akan dibajar dengan harga jang patoet (pantes). Djangan takoet; tiada apa-poen jang diram pas. Kita orang boekan orang djepoen. Barangkali ada kerbo atau lemboe (sapi) atau kambing jang boleh (dipotong)?

Djikalau ada orang jang poenja ayam dan telur, saja minta soepaja didjoeal djoega kepada koempeni belanda.

Poekeel berapa orang koempeni datang?

We hopen ongeveer om drie uur aan te komen, maar dat is nog niet zeker.

Hier is honderd gulden voorschot om eerst wat onkosten te betalen.

Wilt U daarvoor even een kwitantie teekenen?

Zoo, dat is dus afgesproken.

Zijn er geen Japanners meer in deze dessa achtergebleven?

Als U bericht krijgt, moet U ons dadelijk rapporteeren.

Inkooopen doen op de markt en iets koopen in de winkels

Stop, koetsier, ik wil wat inkooopen doen. Wacht maar even. In kan niet wachten mijnheer, ik ga een ander vrachtje zoeken. Als ik dat niet doe, heb ik schade.

Wat kosten die bananen, vrouwtje? — Een kwartje? — Nou, dat is te duur; ze zijn bijna rot, zóó rijp! (zijn ze al). Maak nu geen grapjes, vrouwtje, zeg eens eerlijk, wat is je uiterste prijs?

Twee dubbeltjes dan mijnheer!

Genoeg, ik wil ze niet. Het gaat niet door.

Ik zal ze U heel goedkoop geven. Ik lijd er zelf schade bij! 15 cent mijnheer. Werkelijk lekker mijnheer, en heel zoet, radja-seréh (soort) mijnheer.

Kita orang harap datang kira-kira poekoel tiga, tetapi ini belum temtoe.

Ini seratoes roepijah jaitoe por-skot boeat bajar ongkos doeloe.

Apa Wedana (Demang, Loerah) mahoe tèken soerat kwitansi sebentar?

Baik, djadi perkara ini soedah didjandji.

Tidak ada orang djepoen jang ketinggalan dalam desa ini?

Kalau toean dapat kabar perloe sekali kita terima repot lekas.

Belandja di pasar dan membeli barang di toko

Berhènti, koesir, saja maho belandja. Toenggoe sebareng sadja.

Tidak boleh toenggoe, toean, saja tjari moeatan lain. Kalan tidak, ada roegi.

Berapa harga boeah pisang ini, Joe? Setali? — Oeah, terlaloe mahal, ini soedah hampir boesoek, begitoe matang! — Djanggan main gila Joe, bilang teroes terang: berapa harga mati?

Doea ketip (pitjis) toean!

Soedah, saja tidak mahoe. Tidak djadi.

Saja mahoe kasih moerah sekali; saja roegi sendiri! Limabelassèn, toean. Enak betoel, toean, dan manis sekali, pisang radja seréh toean.

Nu, dan zal ik ze maar nemen, vrouwtje. Heb je terug van een gulden?

Dit is goed geld, geen yen, maar nieuw geld, dat je kunt vertrouwen, dit is heusch geldig; ik bedrieg de menschen niet.

Wie kan er een gulden wisselen? Zeg, Hadji Noer, help eens even.

Hier, mijnheer. 15, één kwartje, twee kwartjes, drie kwartjes, een gulden. Klopt het zoo? Ja het klopt.

Waar zijn menschen die klappers, boontjes en zout verkoopen? Ik zoek ook een rasp en zeef, dààr mijnheer, achter de textielmarkt, recht door naar het Zuiden maar.

Jongen doe deze bananen in dit mandje. Wil je nog een grootere mand zoeken, ik herinner me dat ik nog visch moet koopen.

Waar is de vischmarkt, Mas? Daar? Ja, ik zie het al.

Zijn er karpers? Foei, wat zijn hier veel vliegen! Het lijkt me dat ze al kwalijk rieken. Vrouwtje, ik vertrouw ze niet.

Wat kosten die garnalen? Zeventien cent per kati. Tjonge-jonge-jonge! Hoe bestaat het! Waar komen ze vandaan? Uit Indramajoe? Zijn ze goed gezouten?

Geef dan maar drie kati, dat is wel genoeg.

Na, soedah, saja mahoe ambil, Joe. Ada kembali dari seroepijah?

Ini oeang jang baik, boekan yen, tetapi oeang baroe boleh dipertjaja, ini lakoe betoel; saja tidak menipoe orang.

Siapa bisa toekar seroepijah? Eh, Hadji Noer, toeloeng sebentar.

Ini, toean. — Limabelas, setali, doea tali, tiga tali, seroepijah. Begitoe tjotjok? — Ja, soedah tjotjok.

Dimana ada orang jang djoeal kelapa, katjang dan garam? Saja tjari paroet dan saringan djoega. Disana, toean, dibelakang pasar kain itoe, teroes mengidoel sadja.

Katjong, taroh pisang ini dalem kerandjang. Tjoba tjari kerandjang jang lebih besar lagi, saja ingat saja mesti beli ikan.

Dimana pasar ikan, Mas? Disana? Ja, saja soedah lihat.

Ada ikan goerami? Adoeh, banjak lalar disini! Roepanja ini soedah baoe boesoek, Joe, saja tidak pertjaja.

Berapa harganja oedang? Toedjoechbelas sèn sakati? Oewáááh! Bagimáána! Asal dari mana? Dari Indramajoe? Asin betoel?

Kasih tiga kati sadja, ini soedah tjoekoop.

Wil meneer deze bandèng niet koopen? Ik wil ze voor een heel goedkoop prijs leveren.

Hier is driemaal zeventien, dat is één en vijftig cent. Bandèng kan ik nu niet gebruiken.

't Is al tien uur; er is geen tijd meer om eieren te koopen; een anderen dag maar.

Jongen, volg maar, ik wil naar huis.

Zet de mand in de (het) déleman (karretje); vóór is nog plaats. Hier is een kwartje. Niet genoeg? Kom nou. Geef het dan maar terug; misschien is het te veel!

Vooruit maar koetsier! Waarheen meneer?

Naar de Chineesche en Britsch-Indische winkels. Er zijn heel wat winkels gesloten, meneer. Alle goederen zijn al op.

Wat zoekt meneer? Ik wil schrijfpapier met enveloppen koopen.

Misschien kunt U dat bij Oei Tiong Bie aan den grooten weg krijgen.

Goed, ga dan maar door koetsier. Hier is toko Oei, meneer.

Dag meneer, heeft U nog schrijfpapier?

Er is nog een beetje over, maar de mooie soorten zijn al op en de enveloppen zijn ook maar weinige en duur.

Apa toean tidak soeka beli ikan bandèng? Saja mahoe kasih dengan harga jang paling moerah.

In tiga kali toedjoeh belas, djadi lima poeloeh satoe sèn. Ikan bandèng saja tidak bisa pakei sekarang.

Soedah poekoel sepeoloeh; tidak ada tempo lagi boeat beli telur; lain hari sadja.

Katjong, ikoet sadja, saja mahoe poelang.

Taroh kerandjang dalem déleman; dimoeka misih ada tempat. Ini setali. Tidak tjoekoep? Masááá! Kasih kembali sadja, be-rangkali terlaloe banjak!

Madjoe koesir! Kemana toean?

Ke Toko Tjina dan Bombay. — Soedah banjak toko jang ditoe-toep, toean. Barang semoea soedah habis. —

Toean tjari apa? Saja mahoe beli kertas toelis dengan amplop.

Barangkali bisa dapat sama toko Oei Tiong Bie di djalan besar.

Baik, teroes sadja, Sir. Ini toko Oei, toean.

Tabé toean, misih ada kertas toelis?

Misih ada ketinggalan sedikit, tatepi matjam jang paling bagus soedah habis, dan amplop-nja djoega tjoema sedikit dan mahal.

Dat hindert niet, ik heb ze noodig.

Hoeveel vel kan ik krijgen? Deze twintig vel, meneer, mij is verboden om meer te verkoopen.

Ja, wat kan je er aan doen? Geef dan maar twintig. Hoeveel is het totaal met het papier?

Twee gulden veertig, meneer. Hier is een rijksdaalder. Een dubbeltje terug meneer.

Heeft U nog iets anders noodig? Ja, ik zoek ook nog naar inkt.

Hier is een klein fleschje van dertig cent, maar alleen maar Japansch merk, want de Hollandsche of Amerikaansche soort heb ik nog niet ontvangen; we moeten geduld hebben tot er weer schepen varen.

Kan ik hier geen postzegels krijgen?

Neem me niet kwalijk, meneer, die verkoop ik niet, die moet U aan 't postkantoor koopen. Dag meneer.

Tidak perdoeli, saya ada keperluan.

Berapa lembar bisa dapat? Ini doea poeloeh lembar, toean, saya dilarang djoeal lebih.

Ja, apa boleh boeat? Kasih doea poeloeh sadja. Djoemblah berapa sama kertas?

Doea roepijah ampat ketip, toean. Ini seringgit. — Kembali seketip, toean.

Ada apa-apa lain, jang perloe? Ja, saya tjari tinta djoega.

Ini botol ketjil, tiga ketip, tetapi tjap djepoen sadja, sebab matjam belanda atau amerika belom terima, kita mesti sabar sampei kapal djalam lagi.

Tidak bisa dapat pranko disini?

Minta ampoen toean, saya tidak djoeal, mesti beli di kantor pos sadja.

Tabé, toean.

Woordenlijst

	A.		
aan	— pada, kepada	ader	— oerat-darah
aanplant	— tanaman	afdingen	— tawar
aansteken	— pasang	afgelopen	— soedah, habis
aanwezig	— ada	af dalen	— toeroen
aap	— monjèt	alleen	— sendiri
aardappel	— kentang	allen	— semoea orang
aarde	— tanah	alles	— semoea
achter	— dibelakang	altijd	— teroes
achterlaten	—	anders	— lain
achterblijven	— tinggal	ander	— lain
achteruit	— moendoer	arm (lich.deel)	— tangan
adem	— napas	avond	— malam
		arm	— miskin

	B.	bloem	— kembang,
baard	— djanggoet		boenga
baden	— mandi	bocht	— lèngkok
badplaats	— tempat	boek	— boekoe
	mandi	boom	— pohon
badkamer	— kamar mandi	boos	— marah
bagage	— barang	boot	— kapal
bajonet	— sangkoer	bord	— piring
bakken	— gorèng	borst	— dada
banaan	— pisang	bosch	— hoetan
bang	— takoet	boter	— mantéga
bank	— bangkoe	boven	— di-atas
barbier	— toekang	bovenloop	— hoeloe
	ramboet	branden	— membakar
bed	— tempat-	breed	— lèbar
	tidoer	brengen	— bawa
been (bot)	— toelang	brief	— soerat
been (ledemaat)	— kaki	bril	— katja mata
beetje	— sedikit	broek	— tjelana
begin (nen)	— moelai	broer	— soedara laki
begrijpen	— mengerti	bron	— mata air
beklimmen	— naik	brood	— roti
beneden	— dibawah	brug	— djambatan
benedenloop	— hilir	brutaal	— koerang adjar
berg	— goenoeng	buik	— peroet
bericht	— kabar	buitengewoon	— terlaloe
beschaamd	— maloe	buiten	— di loear
beslist	— tentoe		
betalen	— membajar	C.	
beurs	— dompèt	cent	— sèn
bevel	— perintah	Chinees	— orang Tjina
bevelen	— soeroeh		(tjong hwa)
bewijs	— tanda	citroen	— djerboek nipis
bezem	— sapoe		
bij (dicht-)	— dekat	D.	
bijl	— kapak	daar	— sana, disana
bijten	— gigit	daar (omdat)	— sebab
bijvoegen	— tambah	dadelijk	— sebentar
binnen	— di-dalem	dag	— hari
binnengaan	— masoek	dalen	— toeroen
bitter	— pahit	dan	— dari, pada
blad	— daoen	dank	— trima kasih
blauw	— biroe	datum	— tanggal
blijven	— tinggal	deken	— selimoet
blind	— boeta	deksel	— toetoepan
bloed	— darah	denken (na-)	— pikir
bloeden	— berdarah	denken aan	— ingat
bloedzuiger	— patjèt	deur	— pintoe

dicht	— toetoepe	een andere keer	— lain kali
dichtbij	— dekat	eend	— bèbèk
dief	— maling,	eergisteren	— kemarèn
	pentjoeri		doeloe
diep	— dalam	eerst	— doeloe
dier	— binatang	effen	— rata
dik	— gemoek	ei	— telur
dochter	— anak	eigenaar	— jang poenja
	perempoean	eiland	— poelau
dokter	— toean dokter	emmer	— èmbèr
doen (maken)	— bikin	en	— dan, lagi
dol	— gila	er is, er zijn	— ada
dom	— bodoh	erf	— kebon,
donder	— goeroeh		perkarangan
donker	— gelap	erg	— terlaloe
dood	— mati	eten (w.w.)	— makan
doof	— toeli	eten (zelfst.n.w.)	— makanan
door	— oléh	even (tjes)	— sebentar
doorn	— doeri	exerceeren	— membaris
doos	— tempat	exercitieterrein	— tempat
dorp	— kampong,		membaris
	désa		
dorst	— haoes		F.
draaien	— poetar	falen	— tida djadi
dragen	— pikoel	feest	— pèsta
draagstok	— pikoelan	fiets	— sepéda
drank	— minoeman	fijn (zelfst.n.w.)	— haloes
drinken	— minoem	flesch	— botol
drogen	— keringkan	fout	— salah
drogen	— djemoer	fruit	— boeah-boeah
(in de zon)			
dronken	— maboek		G.
droog	— kering	gaan	— pergi
druk	— raméh	gaarne	— dengan soeka
dubbeltje	— ketib	gangbaar	— lakoe
duidelijk	— terang	garen	— benang
duim	— iboe tangan,	garnaal	— oedang
	djempol	gast	— tamoe
dun	— tipis	gat	— lobang
durven	— berani	gauw	— lekas
duwen	— sorong	gebroken	— pitjah
duur	— mahal	gebruiken	— pakai
		gedachte	— pikiran
	E.	gedrag	— kelakoean
eb	— air soeroet	geduld	— sebar
echtgenoot	— laki	geel	— koening
echtgenootte	— bini	geit	— kambing
een	— satoe	gek	— gila

geld	— oeang	groen	— hidjo
gelid	— barisan	groente	— sajoeran
gelooven	— pertjaja	grof	— kasar
geluid	— boenji	grond	— tanah
geluk	— oentoeng, selamat	groot	— besar
gelukkig	— selamat, senang	gulden	— roepiah, pèrak
gemakkelijk	— gampang		H.
geneesmiddel	— obat	haar	— ramboet
genezen	— semboeh	haastig	— lekas
genoeg	— tjockoep	halen	— ambil
geraakt	— kena	half	— tengah
gereedschap	— bekakas	hals	— lèhèr
getuige	— saksi	hand	— tangan
geur	— baoe	handteekening	— tanda tangan
geurig	— haroem	hangen	— gantoeng
gevaar	— bahaja	hard	— keras
gevaarlijk	— berbahaja	hardloopen	— lari
gevangenis	— pendjara, toetoepan, boei	hart	— djantoeng
geven	— kasi	helder	— terang
gevoelen	— rasa	helm	— topi besi
geweer	— senapan	helpen	— tolong
gewond	— kena loeka	herinneren	— ingat
gewoonlijk	— biasa	heeten	— bernama
gewoonte	— adat	heuvel	— boekit
gezicht	— moeka	hier	— disini
gezond	— séhat	hoe	— bagi mana
gierig	— medid	hoed	— topi
ginds	— disana	hoeft niet	— tida oesah
gisteren	— kemarèn	hoesten	— batoek
glad	— litjin	hoeveel	— berapa
glas (drink)	— gelas	hond	— andjing
glas	— katja	honger	— lapar
(v. e. spiegel)	—	hoofd	— kepala
godsdienst	— agama	hoog	— tinggi
goed	— baik	hooren	— dengar
goedkoop	— moerah	hoorn	— tandoek
golf	— ombak	hopen	— harap
gooien	— boeang	horloge	— horlodji
goot	— parit	houden van	— soeka
goud	— mas	hout	— kajoe
graven	— gali, meng- gali	houtschool	— arang
grens	— batas	huid	— koelit
grijpen, vangen	— tangkap	huilen	— menangis
		huis	— roemah
		hulp	— pertolongan
		huren	— séwa

I.		kazerne	— tangsi
iedereen	— masing-	keer, maal	— kali
	masing	kennen	— kenal
iets	— apa-apa	kerk	— gerédja
ijs	— ès	ketting	— ranté
ijverig	— radjin	keuken	— dapoeer
ijzer	— besi	kiezen	— pilih
ijzerdraad	— kawat-besi	kijken	— lihat
in	— di, di dalem	kikvorsch	— kodok
Indië	— Indonesia	kind	— anak
indien	— kalau	kip	— ajam
inhoud	— isi-nja	kist	— peti
inkooopen doen	— berbelandja	klaar	— soedah
inkt	— tinta	klapperboom	— pohon kelapa
inheemer	— orang boemi-	kleeren	— pakéan
	poetera	klein	— ketjil
inpakken	— boengkoes	kleur	— warna
inwoner	— pendoedoek	klimmen	— naik
		klok	— lontjèng
J.		knap	— pinter
ja	— ija	knap (uit.)	— loetjoe
jaar	— taoen	knoop	— kantjing
jagen	— boeroe	koe	— sapi
jager	— pemboeroe	koekjes	— kwee-kwee
jammer	— sajang	koffie	— kopi
jas	— djas	kogel	— pèlor
Japanner	— orang Dje-	koken	— masak
	pang	kom	— mangkok
jenever	— arak, sopi	komaan	— ajo
jeuk	— gatel	komen	— dateng
jong	— moeda	komkommer	— ketimoen
jongen	— sinjo, anak	kooi	— kandang
	laki	kooi (voor ge-	— koeroengan
juist (zoo-)	— tadi, baroe	vogelte)	
		koorts	— sakit panas
K.		koopen	— beli
kaars	— lilin	kort	— pèndèk
kaas	— kédjoe	koud	— dingin
kalf	— anak sapi	kous	— kaoes
kalk	— kapoer	krant	— soerat kabar
kam	— sisir	krijgen	— mendapat,
kamer	— kamar		menerima
kanon	— meriam	krijgen (ontvan-	— terima
kapot	— roesak	gen)	
kar	— gerobak	krijt	— kapoer
kast	— lemari	krokodil	— boeaja
kat	— koetjing	krom	— bèngkok
		kunnen	— bisa

kussen	— bantal	maand	— boelan
kwartje	— tali	maar (voegw.)	— tetapi
kwijt (weg)	— hilang	maar (bijw.)	— sadja
		mais	— djagoeng
	L.	maken	— bikin, boeat
laag	— rendah	makker	— kawan, teman
lachen	— ketawa	malaria	— malaria,
ladder	— tangga		sakit-panas-
lamp	— lampoe		tis
land	— tanah, negri	maleisch	— melajoe
lang (v. duur)	— lama	man	— orang, laki-
lang (maat)	— pandjang		laki
langzaam	— pelan-pelan	mand	— krandjang
laten weten	— kasih taoe	markt	— pasar, pekan
leeg	— kosong	mat	— tikar
leenen	— pindjam	medelijden	— kasihan
leer	— koelit	medicijn	— obat
leggen	— taroeh	meegaan	— ikoet
leger	— balatentéra	meebrengen	— membawa
lek	— botjor	meel	— tepoeng
lekker	— ènak	meer (z.n.w.)	— danau
lepel	— sèndok	meer (bijv. n.w.)	— lebih
leven	— hidoep	meid	— baboe
lezen	— batja	meisje	— anak perem-
lichaam	— badan		poean
licht (niet zwaar)	— ringan,	melk	— soèsoc
	èntèng	men	— orang
licht (niet	— terang	meneer	— toean
donker)		mengen	— tjampoer
liegen	— djoesta,	merk	— tjap
	bohong	mes	— piso
links	— kiri	met	— dengan, sama
loon, soldij	— gadji	mevrouw	— njonja
loopen	— berdjalan	middag	— siang
los	— lepas	mier	— semoet
losmaken	— melepaskan	mier (witte)	— rajap
lucht	— hawa	minder	— koerang
lucifer	— korèk api	minuut	— menit
lui	— malas	mis	— salah
luisteren	— dengar	misschien	— barangkali
luis	— koetoe	moe	— tjapé
luipaard	— matjan toe-	moeder	— iboe
	toel	moeilijk	— soesah
luipaard (zwart)	— matjan gom-	moeten	— mesti
	bong	mogen	— boleh
		Mohammedaan	— orang Islam
	M.	mond	— moeloet
maan	— boelan	monding	— koeala

oppasser	— oppas	raken	— kena
opstaan	— bangoen	rand	— pinggir
optillen	— angkat	ras	— bangsa
opvolger	— penganti	recht (z.n.w.)	— hak
opzettelijk	— dengan sen-	recht (bijv. n.w.)	— loeroes
	gadja	rechter	— hakim
opzichter	— mandoer	rechts	— kanan
oud	— toea	reeds	— soedah
ouders	— orang toea	regelen	— atoer
overall	— dimana-manaregen		— hoedjan
overkant	— seberang	rekenen	— hitoeng
overeenkomen	— berdjandi	rij	— baris
overdag	— siang hari	rijk	— kaja
overmorgen	— loesa	rijksdaalder	— ringgit
overschot	— sisa	rijp	— masak
overwinnen	— menang	rijst (ongepeld)	— padi
		rijst (beras)	— beras
		rijst (gekookt)	— nasi
		rijstveld (droog)	— ladang
		rijstveld (nat)	— sawah
		ring	— tjintjin
		rivier	— kali
		roepen	— panggil
		rond	— boelat
		rood	— merah
		rook	— asap
		rooken	— berasap
		rubber	— karèt
		rug	— belakang
		ruilen	— toekar
		ruit	— katja
		rups	— oelat
		rustbank	— balé-balé
		rusten	— diam, ber-
			henti
P.	— tiang		S.
paal	— koeda	sabel	— keléwang
paard	— boengkoesan	salaris	— gadji
pakje	— koekali	schaar	— goenting
pan	— boeboer	schade	— roegi
pap	— kertas	scheef	— miring
papier	— pajoeng	schenken	— kasih, beri
paraplu	— lada, meritja	scheeren	— tjoekoer
peper	— minjak tanah	scherp	— tadjam
petroleum	— sakit	schildpad	— koera-koera
pijn	— gambar	schoen	— sepatoe
plaat	— taroeh	school	— sekolah
plaatsen	— tempat		
plaats	— papan		
plank	— tanam		
planten	— wadjib		
plicht	— tiba-tiba		
plotseling	— kaki		
poot	— prangko		
postzegel	— potlot		
potlood	— omong		
praten	— senang		
prettig	— harga		
prijs	— tjoba		
probeeren	— perigi, soe-		
put	moer		
R.	— djendèla		
raam			

schoon	— bagoes, bersih	stroomopvaren	— moedik
schouder	— bahoe	studeeren	— belatjar
schuld	— oetang, salah	stuk	— roesak
schuur	— goedang	suiker	— goela
seconde	— sekon	suikerriet	— teboe
sinaasappel	— djeroek		
slaan	— poekoel		
slapen	— tidoer		
slang	— oelar	taal	— bahasa
slechts	— sadja	tabak	— tembakau
slecht	— djahat	tafel	— méaja
sleutel	— koentji	tak	— dahan
slijpen	— saäh	tam	— djinak
sloot	— parit	tand	— gigi
sluiten	— toetoepe	teeken	— tanda
snijden	— potong	tegenwoordig	— sekarang
soldaat	— soldadoe	tellen	— hitoeng
soms	— kadang-ka-	terug	— kembali
	dang	te (teveel)	— terlaloe
soort	— matjam	tevreden	— senang
speeksel	— loedah	te weinig	— koerang
spelen	— main	thee	— tèh
spiegel	— katja	tijger	— harimau,
spier	— oerat daging		matjan
spijker	— pakoe	toen	— ketika
spin	— laba-laba	toestemming	— idjin, idin
spion	— mata-mata	tong	— lidah
spoor	— bekas	totaal	— djoemlah
spreken	— berkata-	totdat	— sehingga,
	omong		sampai
spuwen	— berloedah	touw	— tali
stad	— kota	tranen	— aer mata
stal	— kandang	transpireeren	— berkeringat
stam	— batang	trap	— tangga
steeds	— selaloe	trekken	— tarik, mena-
steken	— tikam		rik
stelen	— mentjoeri	trouwen	— kawin
stellig	— tentoe	tuin	— kebon
ster	— bintang	tusschen	— diantara
sterk	— koeat		
stempel	— tjap		
stoel	— krosi		
stof (goed)	— kain	ui	— babang
stout	— nakal	uit (van vuur)	— mai
straat	— djalan	uit (voorz.)	— dari
straffen	— hoekoem	uithouden	— tahan
straks	— nanti	uittrekken	— tjaboet
stroomafvaren	— milir	uur	— djam

T.

U.

	V.	vervolgens	— lantasi
vaak	— kerap kali,	verwisselen	— ganti
	sering kali	verwonderd	— heran
vader	— bapak	verzamelen	— koempoel
vallen	— djatoeh	verzoeken	— minta
van (vanaf)	— dari	vet (z.nw.)	— minjak
vandaag	— hari ini	vet (bijv. nw.)	— gemoek
vannacht	— malam ini	vierkant	— persegampat
vangen	— tangkap	vinden	— dapat
varken	— babi	visch	— ikan
vastbinden	— ikat	vlag	— bendera
vasthouden	— pégang	vlakte	— padang
veel	— banjak	vleesch	— daging
vegen	— sapoe	vliegen	— terbang
ver	— djaoeh	vlijtig	— radjin
veranderen	— beroebah	vluchten	— lari
verbaasd	— heran	vlug	— lekas
verbieden	— larang	voet	— kaki
verbinden	— samboeng	vogel	— boeroeng
verbranden	— bakar	vol	— penoeh
verblijven	— tinggal	voldoende	— tjoekoep
verdriet	— soesah	volgen	— ikoet
ver	— tjat, tjèt	volk	— bangsa
vergeten	— loepa	vóór	— dimoeka
vergiffenis	— ampoen	voor	— oentoek, bagi
vergift	— ratjoen	voorbeeld	— tjonto
vergiftig	— bisa	voordat	— sebeloem
verhaal	— tjerita	voortdurend	— selaloe
verhuizen	— pindah	vooruit	— madjoe
verhuren	— séwakan	voorzichtig	— hati-hati
verkeerd	— salah	vorig	— doeloe
verklaren	— terangkan	vork	— garpoe
verkoopen	— djoeal	vorst	— radja
verlegen	— maloe	vragen	— minta, tanja
verlies	— roegi	vreemdeling	— orang asing
verliezen	— hilang, kalah	vriend	— sobat
vermengen	— tjampoer	vroeger	— doeloe
vermoorden	— boenoeh,	vrouw	— orang perempoean
	memboenoeh		— soeboer
veroorzaken	— sebabkan	vruchtbaar	— kotor
verplicht zijn	— mesti, wadjib	vuil	— isi
verscheidene	— beberapa	vullen	— api
verschillen	— berbéda	vuur	
versleten	— roesah		
verstaan	— mengarti		
vertrekken	— berangkat	waar	— dimana
vertrouwen	— pertjaja	waarom	— kenapa
vervangen	— ganti	wachten	— toenggoe
			W.

waken	— djaga	zacht	— lemboet
wanneer	— bila, kapan	zak	— karoeng
want	— karéna	zakdoek	— sapoe tangan
wapen	— sendjata	zand	— pasir
warm	— panas	zee	— laoet
wasschen	— tjoetji	zeep	— saboen
wat	— apa	zeer	— sekali, terla-
water	— air		loe
week (7 dagen)	— minggoe	zeer (pijn)	— sakit
weg	— djalan	zeggen	— bilang, ber-
weggaan	— pergi		kata
weggooien	— boeang	zeker	— tentoe
wegjagen	— oesir	zelden	— djarang
wcinig	— sedikit	zelf	— sendiri
welke	— jang mana	zenden	— kirim
welriekend	— haroem	zetten	— taroeh
wereld	— boemi,	ziek	— sakit
	doenia	ziekte	— penjakit
werk	— pekerdjaan	zien	— lihat
werken	— bekerdja	zijde	— soetera
westen	— barat	zilver	— perak
weten	— tahoe	zinken	— tenggelam
wie	— siapa	zitten	— doedoek
wiel	— roda	zooals	— separti
wild	— boeas	zoodat	— sehingga
willen	— maoe	zoeken	— tjari
wind	— angin	zoem	— tjioem
winnen	— manang	zoet	— manis
winkel	— toko	zon	— marta hari
winst	— oentoeng	zooeven	— tadi
wit	— poetih	zoon	— anak laki-
wond	— loeka		laki
wonen	— beroemah	zout (z.nw.)	— garam
woord	— kata	zout (bijv.nw.)	— asin
worden	— djadi	zoowel . . . als	— baik . . . baik
wortel	— akar	zorg	— soesah
		Zuiden	— selatan
		zuur	— asam
		zwaar	— berat
		zwart	— hitam
		zwemmen	— berenang
		zweren	— bergsoempah
zaad	— benih		
zaag	— gergadji		
zaak	— perkara		

Z.

INDEX ELEMENTAIRE TROPEN HYGIËNE

Aedes-aegypti	punt 30, 31
Airconditioning	„ 5
Anti-malariamiddel	„ 21
Alang-alang	„ 20
Alcohol	„ 53
Alcohol-gebruik	„ 7
Amarylla	„ 29
Amoeben dysenterie	„ 24, 25, 26
Anopheles	„ 8, 9, 10, 12
Atebrine	„ 21
Bacterieele dysenterie	punt 24, 25, 26
Belroos	„ 35
Beri-beri	„ 42
Bivaks	„ 20, 48, 52
Blaren (voetblaren)	„ 47
Bloed-diarrhee	„ 24, 25
Bloedwormziekte	„ 38
Bloedzuigers	„ 51
Buiktyphus	„ 22, 24
Chinine	punt 12, 13, 21
Chinine prophylaxe	„ 21
Cholera	„ 24, 25, 27, 28
Conditioning (Airconditioning)	„ 5
Culex	„ 16
Darmziekte	punt 24
D.D.T.	„ 19
Dengue fever	„ 16
Dhobie Itche	„ 45
Diarrhee (bloed)	„ 24, 25
Dolheid (hondsdoelheid)	„ 32, 33, 34
Duizendpoot	„ 50
Dysenterie	„ 24, 25, 26, 27, 28
Dysenterie (Amoeben)	„ 24, 25, 26
Dysenterie (Bacterieele)	„ 24, 25, 26
Egel (Zee-egel)	punt 50
Faciata (Stegomyia Faciata)	punt 30
Fever (Dengue fever)	„ 16
Flitspuit	„ 19
Gaas (Muskietengaas)	punt 20
Gebit	„ 43

Gele-koorts	punt 29, 31
Gele-koorts (mug)	„ 30
Geneeskundig onderzoek	„ 1
Geslachtsziekte.....	„ 53
Gonorrhoea	„ 53
Handschoenen	punt 48
Hitte-beroerte	„ 5
Honderdpooten.....	„ 50
Hondsdolheid.....	„ 32, 33, 34
Huidverzorging	„ 45, 46
Immuniseeren	punt 31
Incubatie-stadium	„ 31
Incubatie-tijd.....	„ 12, 13, 31, 33, 50
Kajaputi-olie	punt 19
Kinine	„ 12, 13, 21
Kinine Propholaxe	„ 21
Klabang (Scolopendrade)	„ 50
Klamboe	„ 20
Klem of Tetanus	„ 34
Klierzwellingen	„ 38
Klimaat	„ 3
Koorts	„ 12, 14, 22, 50
Knokkelkoorts	„ 16
Koorts (Gele koorts)	„ 29, 31
Koorts (Knokkelkoorts)	„ 16
Koorts (Wondkoorts).....	„ 35
Kousen	„ 47
Kwallen	„ 50
Latrines.....	punt 52
Lepra	„ 41
Lintworm	„ 39
Longenpest	„ 36
Luizen (Wandluizen)	„ 41
Malaria	punt 8, 11, 15
Malaria (Anti-malariamiddel)	„ 21
Malaria-gebied	„ 21
Malaria-mug (muskiet)	„ 30
Malaria-plasmodiën.....	„ 15
Malaria-tertiana	„ 12
Malaria-tropica	„ 13
Marschen (nachtmarschen).....	„ 48
Melaatschheid	„ 41
Mijnworm	„ 40

Moesson	punt 2
Muggen	„ 29, 30
Mug (gele koorts-mug)	„ 30
Mug (malaria-mug/muskiet)	„ 30
Muskieten	„ 7, 8, 9, 10, 12, 16, 17, 18, 19, 30, 38, 47, 48
Muskietengaas	„ 20
Muskieten-net	„ 10, 20
Muskieten-sluier	„ 48
Nachtdieren	punt 50
Nachtmarschen	„ 48
Net (muskieten-net)	„ 10, 20
Neteldieren	„ 50
Olie (Kajaputi-olie)	punt 19
Olie (Sereh-olie)	„ 19
Onderzoek (Geneeskundig)	„ 1
Ontsteking (Oogbindvlies)	„ 44
Ontsteking (Oor-ontsteking)	„ 44
Oogen	„ 44
Oogblindvlies-ontsteking	„ 44
Oor-ontsteking	„ 44
Oor-peuteren	„ 44
Para-typhus	punt 22
Patjets	„ 51
Patrouilleganger	„ 51
Perniciosa	„ 13
Pest	„ 36, 37
Pest (Longenpest)	„ 36
Pokken	„ 23
Prickley heat	„ 45
Puttees	„ 47
Quartana	punt 14
Ratten	punt 36
Rattenverdelging	„ 37
Rattenvloo	„ 36
Revaccineeren	„ 23
Rijst	„ 42
Sapoe lidi	punt 20
Schoeisel	„ 47
Schorpioenen	„ 50

Scolopendrade klabang	punt 50
Schurfft	„ 45
Sereh-olie	„ 19
Slangen	„ 49
Sluier (muskieten-sluier)	„ 48
Sokken	„ 47
Spuut (flitspuut)	„ 19
Stegomyia Fasciata	„ 30
Syphilis	„ 53
 Tertiana (malaria tertiana)	punt 12
Tetanus of Klem	„ 34
Transpiratie	„ 45, 46
Tropica (Malaria tropica)	„ 13
Typhus	„ 22, 27, 28
Typhus (Buik-typhus)	„ 22, 24
Typhus (Para-typhus)	„ 22
 Uitslag	punt 45
 Vaccinati	punt 23, 24, 25, 26
Venerische ziekten	„ 53
Verbranding (vuil-)	„ 28
Verlammingen	„ 33
Verzorging (huid-)	„ 45, 46
Verzorging (voet-)	„ 47
Vitaminen	„ 42
Vliegenplaag	„ 28, 52
Vlooien	„ 36
Vloo (ratten-vloo)	„ 36
Voetblaren	„ 47
Voetverzorging	„ 47
Vuilverbranding	„ 28
 Wandluizen	punt 41
Warmtereguleering	„ 5
Watervrees	„ 33
Wondkoorts	„ 35
Worm (lintworm)	„ 39
Worm (mijnworm)	„ 40
 Zee-egel	punt 50
Ziekte (Bloedworm-)	„ 38
Ziekten (Geslachts-)	„ 53
Ziekten (Venerische-)	„ 53
Zonnesteek	„ 5
Zwellingen (klier-)	„ 38

grote 1 fol
1000 papier

2000
1000 papier

1000 papier

1000 papier

1000 papier

1000 papier

1000 papier

1000 papier

Drukkerij J. van Boekhoven - Utrecht
Amsterdam - Rotterdam - Den Haag - Groningen